

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program : informační studia a knihovnictví
Studijní obor : informační studia a knihovnictví

Irena Baranayová

Digitální knihovny kvalifikačních prací v ČR a v zahraničí

Diplomová práce

Praha 2010

Vedoucí diplomové práce : ing. Martin Souček

Oponent diplomové práce :

Datum obhajoby :

Hodnocení :

Prohlášení :

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 15. dubna 2010

.....
podpis diplomanta

Identifikační záznam

BARANAYOVÁ, Irena. *Digitální knihovny kvalifikačních prací v ČR a v zahraničí [Digital libraries of electronic theses and dissertations in the Czech Republic and abroad]*. Praha, 2010. 74 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví, 2010. Vedoucí diplomové práce Ing. Martin Souček.

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na problematiku zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací ve třech vybraných státech a to na Slovensku, ve Velké Británii a v České republice. V první kapitole jsou uvedeny důvody budování digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací obecně. Druhá kapitola se zabývá národními projekty Slovenské republiky a to konkrétně systémem ETD.SK a novým projektem Centrálny register závěrečných prací. Třetí kapitola popisuje britský celonárodní projekt EThOS. Čtvrtá kapitola ukazuje na příkladu Univerzity Karlovy v Praze problematiku budování lokálního repozitáře a dále se zaměřuje na projekt Masarykovy univerzity Theses.cz.

Klíčová slova

Centrálny register závěrečných prací, digitální knihovny, Digitální repozitář Univerzity Karlovy, elektronické disertace, ETD, ETD SK, EThOS, repozitáře, Theses.cz, vysokoškolské kvalifikační práce

Obsah

Předmluva	6
1. Důvody budování digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací	8
2. Slovenské celonárodní projekty registrace vysokoškolských kvalifikačních prací	10
2.1 Právní předpisy vztahující se ke sběru a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací	10
2.2 Projekt Národní digitální knihovna vysokoškolských závěrečných a dizertačních práce (EDT SK)	11
2.3 Centrální register závěrečných prací (CRZP)	13
2.3.1 Výsledky dotazníkového šetření	13
2.3.2 Legislativní úpravy a směrnice Ministerstva školství SR	14
2.3.3 Postup pro zadávání, odevzdávání a obhajobu závěrečných prací	16
2.4 Zhodnocení situace na Slovensku	17
3. Britský projekt EThOS (Electronic Theses Online Service)	19
3.1 Vývoj problematiky zpřístupňování závěrečných prací ve Velké Británii	19
3.1.1 Základy vývoje systému	19
3.1.2 První projekty podporující elektronické verze závěrečných prací a jejich zpřístupnění	20
3.2 Vznik a vývoj Electronic Theses Online Service (EThOS)	21
3.2.1 Počátky projektu	21
3.2.2 Druhá fáze projektu EThOSnet	22
3.3 Současný stav projektu EThOS	26
3.3.1 Standardy a užívané technologie	27
3.3.2 Právní problematika	28
3.3.3 Odhalování plagiátorství	29
3.3.4 Financování systému	29
3.3.5 Metadata a trvalá identifikace digitálních objektů	32
3.3.6 Využití systému a jeho další vývoj	34
3.4 Zhodnocení britského projektu	36
4. Česká republika	38
4.1 Situace v České republice	38
4.2 Digitální repozitář Univerzity Karlovy	40
4.2.1 Budování digitální knihovny závěrečných prací v Repozitáři Univerzity Karlovy	41
4.2.2 Problémy řešení projektu	44
4.2.3 Budování Repozitáře na Univerzitě Karlově v letech 2007-2009	45
4.2.4 Změny v budování repozitáře	47
4.3 Theses.cz a odhalování plagiátů	51
4.3.1 Průběh řešení projektu	52
4.3.2 Odhalování plagiátů v systému Theses.cz	54
4.3.3 Zkušenosti z provozu systému Theses.cz	55
4.4 Zhodnocení vývoje v České republice	56
5. Srovnání systémů	58
Závěr	60
Seznam zkratk	64
Použitá literatura	66

Předmluva

Práce navazuje na moji bakalářskou práci Příklady řešení digitálních knihoven kvalifikačních prací v rámci EU z roku 2006. V práci byly popsány tři projekty registrace vysokoškolských kvalifikačních prací, konkrétně se jednalo o popis aktuálního stavu v Německu, na Slovensku a ve Skotsku.

Německý projekt byl v době psaní bakalářské práce plně funkční a již byl nějakou dobu úspěšně v provozu. Do diplomové práce jsem ho proto již nezahrnula.

Slovenský projekt byl v době psaní bakalářské práce teprve v počátcích. Na Ministerstvu školství Slovenské republiky byl přijat grant na rozvojový projekt, jehož výstupem měl být plně funkční celonárodní registr a katalog vysokoškolských kvalifikačních prací produkovaných na Slovensku. V době psaní bakalářské práce (červenec 2006) byly v provozu webové stránky obsahující kromě informací o projektu také podpůrné materiály a návody pro autory prací jako např. šablony pro psaní závěrečné práce a návody, jak správně citovat. Dále byla hotová analýza právního stavu na Slovensku. Nicméně samotný katalog nebyl v provozu a panovalo stále mnoho nejasností ohledně budoucího vývoje. Chtěla jsem vědět, jaké pokroky se za čtyři roky podařilo realizovat.

Ve Velké Británii se teprve uvažovalo o budování moderní služby, která by vystřídala tou dobou již zastaralou službu Britské knihovny. Disertační práce sice byly relativně snadno dostupné, ale pouze na mikrofiších, což již nesplňuje moderní požadavky na zpřístupňování těchto typů dokumentů. Průkopníky v budování digitálních knihoven závěrečných prací ve Velké Británii byly tři skotské univerzity (Univerzita v Glasgow, Univerzita v Edínburgu a Univerzita Roberta Gorgona v Aberdeenu), jejichž repozitáře byly popsány v mojí bakalářské práci. V roce 2005 byl spuštěn projekt EThOS, který měl za cíl vytvořit teoretický model prototypu služby, která bude zajišťovat přístup k disertacím z celé Velké Británie z jednoho rozhraní. Projekt měl být ukončen v létě 2006. V roce 2008 byl EThOS představen na mezinárodní konferenci Electronic Theses and Dissertations ve skotském Aberdeenu, které jsem se mohla účastnit. Presentace byla natolik poutavá, že jsem byla opravdu zvědavá, jak se projekt podařilo zrealizovat.

Popis situace v České republice je pro mne zajímavý z profesního hlediska. V roce 2006 došlo v České republice k novelizaci vysokoškolského a autorského

zákonu. Problematika budování digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací se stala velice aktuální i u nás. V reakci na novou legislativu začalo intenzivní budování univerzitních repozitářů především vysokoškolských závěrečných prací. Jednou z vysokých škol, která se pustila do budování vlastní digitální knihovny byla v daném roce i Univerzita Karlova. Díky svému úvazku v Knihovně společenských věd T.G. Masaryka Univerzity Karlovy a následně na Ústavu výpočetní techniky Univerzity Karlovy jsem byla také jednou z osob, která se podílela na budování Univerzitního repozitáře. To mne také vedlo k rozhodnutí popsat vývoj repozitáře od jeho počátku do současnosti. S podobnými problémy, které jsme řešili na Univerzitě Karlově, se potýkaly i jiné školy. Popis budování repozitáře na UK může být brán jako ukázka průběhu vývoje problematiky a jejího řešení obecně. Při popisu problematiky v České republice nešlo vynechat projekt Theses.cz Masarykovy univerzity, který má v sobě integrován unikátní nástroj pro detekci plagiátů. Univerzita Karlova plánuje v polovině roku 2010 také přispívat do tohoto systému, což byl další důvod, proč je v této práci projekt Theses.cz popsán.

Diplomová práce je členěna do pěti samostatných částí. V první je rozebrána problematika vysokoškolských kvalifikačních prací v elektronické podobě a důvody jejich zpřístupňování. Dále je každému z výše vyjmenovaných států (Slovensko, Velká Británie, Česká republika) věnována samostatná kapitola popisující situaci v daném státě. V poslední kapitole jsou jednotlivé systémy porovnány.

Většina dokumentů ke zkoumané problematice je volně přístupná na internetu. Popis problematiky na Slovensku byl poněkud problematický, dokumentace je málo a je povětšinou relativně vágní. Pro získání informací jsem kontaktovala řešitele projektu ETD.SK i projektu Centrálný register závěrečných prací. Bohužel jsem získala reakci jen od řešitelů ETD.SK, projektu, který je ovšem již minulostí. K aktuálnímu projektu Centrálný register závěrečných prací se nepodařilo získat více informací než je užito v práci.

Informace, popisující vývoj a stav problematiky na Univerzitě Karlově, byly čerpány často z interních materiálů případně z osobních zkušeností. Část informací uvedených v diplomové práci je zcela nových a dosud nezveřejněných.

Všechny prameny jsou citovány dle normy ISO 690 a ISO 690-2.

1. Důvody budování digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací

Vysokoškolské kvalifikační práce patřily (a v mnoha případech stále patří) mezi relativně špatně dostupné druhy dokumentů. Tato skupina dokumentů je obvykle zařazována mezi tzv. šedou literaturu. Přitom se jedná často o první samostatnou vědeckou práci studenta, dokumenty často patří mezi unikátní a jsou ukazatelem kvality univerzity. Snadný přístup k nim zlepšuje přenos vědeckých poznatků. Vysoké školy bývají ve většině případů financovány z veřejných prostředků a tak je i v zájmu organizace samé ukázat tyto hodnotné dokumenty. Vysokoškolské kvalifikační práce totiž prezentují výsledky vědecké práce jednotlivých univerzitních pracovišť.

Mezi další motivace budování digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací patří snížení nákladů jak studentů za tisk a vazbu práce, tak akademických knihoven (a potažmo i celé univerzity) za uchovávání, skladování a archivaci tištěných verzí prací. Systémy digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací¹ bývají často propojené s informačním systémem univerzity, odkud je možné přebírat popisná metadata o pracích a autorech do knihovních systémů a systémů pro správu digitálních repozitářů, čímž se ušetří náklady spojené s originální katalogizací.

V neposlední řadě je motivací pro budování digitálních knihoven vysokoškolských kvalifikačních prací zvýšení informační gramotnosti studentů, naučit je práci s elektronickými zdroji, jejich vyhledání a hodnocení jejich kvality a především moderním metodám elektronického publikování. Digitální verze kvalifikačních prací mohou být na rozdíl od klasických obohaceny o jiné formy prezentace díla, jakou jsou např. multimediální přílohy. Tvorba elektronických dokumentů prohlubuje kvalitu výuku a učí studenty pracovat s novými moderními médii.

S elektronickým publikováním je ale v poslední době často zmiňována problematika plagiátorství. Souvisí to s poměrně snadnou dostupností elektronických

¹ Pojem se v odborné literatuře často vyskytuje pod zkratkou VŠKP. V případě elektronických verzí se užívá zkratka EVŠKP. V zahraniční literatuře se lze setkat se zkratkou ETD (Electronic Theses and Dissertations), který označuje i hnutí propagující zpřístupňování závěrečných prací v elektronické podobě.

dokumentů, pohodlností autorů a jejich neznalostí základních principů informační etiky. Jako odezva na tento stále častěji se objevující nešvar začaly vznikat nejrůznější programy a aplikace na odhalování plagiátů, které bývají přídavnou hodnotou digitálních knihoven závěrečných prací.

Budovat digitální knihovnu kvalifikačních prací však nelze bez legislativní podpory a to především bez podpory v autorském zákoně, vysokoškolském zákoně případně v některém ze zákonů zabývajících se knihovními nebo informačními službami. Bez jasně daných legislativních podmínek není možné vysokoškolské kvalifikační práce zpřístupňovat v žádném typu repozitáře.

Pro zvýšení dostupnosti vysokoškolských prací a zviditelnění vysoké školy jako celku je logickým krokem spojování do větších celků, ideálně na národní úrovni. Proto je potřebné sjednocování popisných metadat (obvykle se užívá standard Dublin Core v kombinaci s ETD-MS užívaný v systému NDLTD) a dodržování dohodnutých standardů, aby byla umožněna bezproblémová kooperace. Od národních registrů už je jen krok k mezinárodní kooperaci. Mezi jeden z nejvýznamnějších mezinárodních projektů bezesporu patří systém Networked Digital Library of Theses and Dissertations (v literatuře se obvykle používá zkrácený název NDLTD).

Velice často se v souvislosti s budováním digitálních knihoven kvalifikačních prací zmiňuje požadavek na přístup k uloženým informacím v režimu Open Access. Jedná se o volný přístup k vědecké literatuře pro usnadnění šíření vědeckých poznatků. Přístup k materiálům by měl být pro koncové uživatele bezplatný.

2. Slovenské celonárodní projekty registrace vysokoškolských kvalifikačních prací

Situace na Slovensku, co se týče zpřístupňování a sběru vysokoškolských kvalifikačních prací, je poněkud nepřehledná. Přitom projekty, které měly zajistit celonárodní registraci, začaly vznikat už v roce 2004.

2.1 Právní předpisy vztahující se ke sběru a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací

Sběr vysokoškolských kvalifikačních prací se na Slovensku z právního hlediska řídí třemi zákony – zákonem č. 618/2003 o autorském práve a právech súvisiacich s autorským právom (autorský zákon), zákonem 131/2002 o vysokých školách a zákonem 183/2000 o knižniciach (Knižničný zákon). Tyto tři zákony se částečně překrývají [SKALKA, 2009].

Dle autorského zákona je veškeré nakládání s autorským dílem, kam patří i zveřejnění pomocí nějaké databáze, v plné kompetenci autora práce. Dle vysokoškolského zákona je vytvoření školního díla (pod tímto pojmem se rozumí všechny typy vysokoškolských závěrečných prací – bakalářská práce, diplomová práce, dizertační práce, rigorózní práce nebo habilitační práce) povinné pro získání vysokoškolského titulu. Knižovní zákon ukládá knihovnám povinnost uchovávat a bibliograficky registrovat kvalifikační práce studentů vysoké školy, ale nesmí je zpřístupňovat dalším subjektům s výjimkou registrovaných čtenářů knihovny [SKALKA, 2009].

Z výše uvedeného vyplývá, že o nakládání a zpřístupnění vysokoškolské práce rozhoduje v první řadě její autor. Jedinou výjimku má vysokoškolská knihovna, která si může bez souhlasu autora pořídit kopii práce, ale pouze v případě, že je kopie určena pro fyzickou osobu za vzdělávacím nebo vědeckovýzkumným účelem v prostorách knihovny nebo jako náhradu (případně archivaci) za zničenou nebo ztracenou práci.

Pro jakýkoli jiný způsob nakládání s vysokoškolskou kvalifikační prací na Slovensku, zvláště v elektronické podobě, je nutné uzavření licenční smlouvy mezi

vysokou školou a autorem práce, kde bude jasně a jednoznačně stanoven rozsah a způsob použití díla [SKALKA, 2009].

2.2 Projekt Národní digitální knihovna vysokoškolských závěrečných a dizertačních práce (EDT SK)

V březnu 2004 podalo v zastoupení Prešovské univerzity 16 akademických knihoven z 12 slovenských univerzit centrální rozvojový projekt s názvem „Budovanie digitálnych akademických knižníc – zber a sprístupnenie úplných textov publikácií slovenských univerzít“ (BDK) [BARANAYOVÁ, 2006]. Projekt BDK znamenal počátky kooperace na národní úrovni a byl podán jako žádost o grant Ministerstvu školství Slovenské republiky na rozvoj informačních technologií. Projekt byl schválen a na jeho realizaci v roce 2004 vyčlenilo Ministerstvo školství 2 miliony slovenských korun [BARANAYOVÁ, 2006].

Mezi hlavní cíle projektu patřilo zlepšení dostupnosti k vysokoškolským kvalifikačním pracím, standardizace podoby prací a podpora elektronického publikování. Dále řešitelé plánovali vytvoření distribuovaného archívu závěrečných prací (s popisnými metadaty i plnými texty dokumentů). Sběr elektronických verzí povede ke snížení nákladů studentů a zároveň snížení nákladů knihoven spojených se zpracováním a archivací tištěných dokumentů. Mezi nezanedbatelné cíle projektu patřila podpora Open Access přístupu k těmto typům dokumentů [HALKO, 2010].

Předpokládanými výstupy mělo být vytvoření základních metodologických a technologických pravidel pro sběr, popis, archivaci a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací. Mezi další patřilo vytipování a otestování technologií založených na principech OAI a vytvoření souborného katalogu kvalifikačních prací s popisnými metadaty a plnými texty, jehož prostřednictvím by probíhalo zpřístupnění prací v souladu s legislativními podmínkami na Slovensku. Sběr prací měl být také spojen s kontrolou na plagiáty. V neposlední řadě se plánovalo zapojení Slovenska do mezinárodních aktivit, především se jednalo o přispívání do archívu NDLTD [HALKO, 2010].

Projekt měl být vzhledem k rozsahu a náročnosti řešené problematiky rozdělen do 4-5 etap financovaných v průběhu několika let. K podrobnému rozpisu etap však nikdy nedošlo [HALKO, 2010].

V rámci projektu bylo vytvořeno webové sídlo projektu (<http://www.etd.sk>), kde měly být zveřejňovány novinky, podpůrné materiály pro autory prací a vysoké školy a v neposlední řadě zde měl být i souborný katalog prací. Na webovém sídle byl zveřejněn překlad ETD Guide UNESCO a šablony pro psaní závěrečných prací ve formátech MS Word a LaTeX. Dále byly vytvořeny propagační materiály informující veřejnost o významu a cílech projektu ETD.SK. V rámci řešení projektu byla analyzována autorsko-právní problematika na Slovensku, ze které jasně vyplynula potřeba uzavírání licenčních smluv mezi vysokou školou a autorem práce, pokud škola má zájem o budování digitální knihovny závěrečných prací. Dále byla pro autory závěrečných prací vytvořena metodika psaní dokumentu a příklady citací dle norem ISO 690 a ISO 690-2.

Jako pilotní byla pro projekt vybrána Technická univerzita v Košicích, kde měl v letech 2004-2005 proběhnout testovací sběr prací v elektronické podobě na základě dobrovolnosti [BARANAYOVÁ, 2006]. Z 12 zapojených univerzit se sběr prací nakonec v praxi realizoval pouze v následujících pěti univerzitách : Univerzita Komenského v Bratislavě, Žilinská univerzita, Prešovská univerzita, Technická univerzita v Košicích a Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicích [HALKO, 2010].

Projekt ETD.SK byl iniciován a podporován zdola t.j. od akademických knihoven a byl finančně zcela závislý na Ministerstvu školství a jeho rozvojových projektech pro oblast IT. S nástupem nové vlády Roberta Fica v roce 2006 byly vládní výdaje sníženy a rozvojové projekty IT oblasti zcela zrušeny, čímž byl projekt ETD.SK zcela znemožněn [HALKO, 2010]. K dalším problémům realizace původních plánů mimo neexistujícího financování patřil také neexistující právní rámec, který by umožnil budování souborného katalogu plných textů na národní úrovni.

Projekt byl zastaven a dnes se o něm dá mluvit už pouze jako o historickém. Výše uvedený obrat v informační politice vlády je velice zarážející zvláště vezmeme-li v úvahu fakt, že dopracování a realizace projektu ETD.SK je uveden jako jeden ze strategických cílů rozvoje slovenského knihovnictví na léta 2007 – 2013 [Knihnice pre vedomostnú spoločnosť, 2006].

Každopádně mezi přínosy projektu patří neocenitelné zkušenosti s problematikou sběru elektronických verzí vysokoškolských závěrečných prací, které univerzity využijí i v současné době, kdy Ministerstvo školství Slovenské republiky spustilo vlastní projekt nazvaný Centrálny register závěrečných prác (CRZP) [HALKO, 2010].

2.3 Centrálny register závěrečných prác (CRZP)

Koncem roku 2008 iniciovalo Ministerstvo školství Slovenské republiky v rámci svého programu „*Infraštruktúra publikačnej činnosti a jej rozvoj vo výskume a vývoji*“ projekt č. 060-001UKF-8/2008 s názvem „*Zber závěrečných (kvalifikačných) prác*“. Projekt si dal za cíl vypracovat a realizovat komplexní řešení sběru vysokoškolských kvalifikačních prací spojený s kontrolou plagiátorství [SKALKA, 2009].

Pro potřeby projektu realizovalo Ministerstvo školství počátkem roku 2009 analýzu aktuálního stavu sběru a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací formou dotazníku rozeslaného na jednotlivé univerzity.

2.3.1 Výsledky dotazníkového šetření

Na Slovensku existuje v současné chvíli 25 vysokých škol. V únoru 2009 Ministerstvo školství Slovenské republiky rozeslalo do všech škol dotazník s cílem zjistit, jak jsou na tom jednotlivé školy se sběrem a zpřístupňováním vysokoškolských kvalifikačních prací v elektronické podobě. Z dotazníku vyplynulo, že 75% škol sbírá bakalářské a diplomové práce v elektronické podobě, ostatní typy prací (rigorózní, dizertační a habilitační) se sbírají jen na 30% škol [SKALKA, 2009]. Přesné údaje viz tab. 1 [SKALKA, 2009].

I když poměrně velký počet univerzit vlastní závěrečné práce v elektronické podobě, pro potřeby uživatelů je zpřístupňuje pouze 9 univerzit a to buď na základě autentikace nebo pomocí blíže nespecifikovaného způsobu zpřístupňování [SKALKA, 2009].

Typ práce	Počet univerzit, kde sběr probíhá
Bakalářské práce	19
Diplomové práce	17
Rigorózní nebo kvalifikační práce	11
Dizertační práce	8
Habilitační práce	7
Sběr se teprve plánuje	8

Tab. 1 Sběr elektronických verzí závěrečných prací

Pro evidenci a případné zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací se nejčastěji užívá nějaký vlastní systém (8 škol), knihovní informační systém (5 škol) nebo kombinace knihovního systému (uložení metadat) a jiných aplikací (3 školy). Vkládání plných textů prací a tvorbu metadat ve většině případů zajišťuje akademická knihovna [SKALKA, 2009].

Získávání vysokoškolských kvalifikačních prací je na univerzitách realizováno pomocí směrnice často doplněné o licenční smlouvu, ve které se specifikuje rozsah práv pro manipulaci s daným dokumentem. Ve 4-5 případech škola pro psaní závěrečné práce předepisuje vzhled pomocí šablony [SKALKA, 2009].

Z průzkumu je jasně vidět, že převážná část vysokých škol si uvědomuje nutnost sběru elektronických verzí prací. Bohužel jsou zpřístupňovány pouze ve velice omezené míře.

2.3.2 Legislativní úpravy a směrnice Ministerstva školství SR

V rámci projektu byla analyzována legislativní situace na Slovensku z pohledu budování národního registru prací s kontrolou na plagiáty. Jak již bylo řečeno výše, legislativní situace je následující [SKALKA, 2009] :

- Zákon o vysokých školách ukládá studentům povinnost vypracovat závěrečnou práci a obhájit jí, což je součástí státní závěrečné zkoušky

- Zákon o knihovnách ukládá akademické knihovně povinnost uchovávat a bibliograficky registrovat závěrečné práce. V zákoně ale není definovaná forma, ve které mají být práce uchovávány, ani délka archivace práce.
- Autorský zákon pojímá vysokoškolskou kvalifikační jako školní dílo a jako k literárnímu nebo jinému uměleckému dílu má veškerá práva užití autor práce. Pro jakoukoliv manipulaci s dílem – zveřejnění, přesun mezi lokálním úložištěm a centrálním registrem, kontrola antiplagiátorským systémem – je nutné mít souhlas autora a to uzavřením liceční smlouvy.

Pro uzavírání licenčních smluv na elektronické verze prací vydalo Ministerstvo školství Slovenské republiky pokyn „*Metodické usmernenie MŠ SR č. 14/2009-R o náležitostiach záverečných prác, ich bibliografickej registrácii, kontrole originality, uchovávaní a sprístupňovaní*“. V dokumentu se uvádí podmínky uzavření smlouvy a možný rozsah zpřístupnění práce, který může autor poskytnout. Metodický pokyn obsahuje i vzor licenční smlouvy. Autor práce může v licenční smlouvě určit, zda jeho práce bude volně přístupná na internetu, bude volně přístupná na internetu po uplynutí určité doby, přístupná pouze v rozsahu IP adres vysoké školy, přístupná pouze v rozsahu IP adres vysoké školy po uplynutí určité doby nebo budou přístupné pouze anotace a abstrakty práce, ale ne plný text. Pokud autor odmítne práci zpřístupnit, musí uvést relevantní důvody, které ho vedou k tomuto kroku.

Dle Metodického pokynu Ministerstva školství může autor zcela odmítnout uzavření licenční smlouvy a to i bez udání důvodu. Další materiály jako např. Rámcový postup pri zadávání, odovzdávání a obhajobe záverečných prác (přístupné na <http://www.crzp.sk>) takovou možnost vylučují. Nikde se neuvádí, který z obou dokumentů má vyšší prioritu a kterým je tedy nutné se závazně řídit.

Autor dále v licenční smlouvě musí dát povolení ke kontrole originality své práce (antiplagiátorský systém). Protokol o kontrole v antiplagiátorském systému je od 1.1.2010 součástí státní závěrečné zkoušky [HALKO, 2010]. Povinnost odeslání práce před obhajobou do Centrálného registru závěrečných prác pro kontrolu na originalitu je stanovena v novelizaci vysokoškolského zákona č. 496/2009.

Práce se v Centrálním registru uchovává po dobu 70 let ode dne registrace. Registr je provozován soukromou firmou pověřenou Ministerstvem školství na základě smlouvy. Přístup k údajům v registru mají ze zákona pouze pověřeni

zaměstnanci ministerstva, vysoké školy a správcovské firmy [Slovensko Zákon č. 496/2009 o vysokých školách] .

2.3.3. Postup pro zadávání, odevzdávání a obhajobu závěrečných prací

Zadání a následný sběr závěrečných prací je plně v kompetenci vysokých škol. Ty pro veškeré procesy s tímto spojené využívají nejčastěji lokální studijní informační systém. Dle pokynů Ministerstva by školy mimo informační systém měly mít samostatný Systém evidence závěrečných a kvalifikačních prací (v dokumentech se vyskytuje pod zkratkou EZP). Z dostupné dokumentace se zdá, že pro školy je přístupný v rámci webu Centrálního registru závěrečných prací samostatný modul EZP přístupný pomocí webového rozhraní. Autentikace uživatelů probíhá buď pomocí systému LDAP nebo pomocí jiné schválené identifikace.

V EZP se rozlišují 3 typy uživatelů – student, vedoucí práce a administrátor. Dle typu uživatele se liší počet funkcí systému. Studentovi se zobrazují údaje o pracích, které odevzdal jako autor, může si zde ukládat různé verze práce. Systém poskytuje uživatelům nástroj pro vytvoření PDF verze práce, která může být chráněna vůči modifikaci vodoznakem či jinými ochrannými prvky. Z EZP si student může vytisknout licenční smlouvu, potvrzení o odevzdání práce a případně vyhlášení o důvodech znepřístupnění práce. Finální verze práce se exportuje do Centrálního registru závěrečných prací [Evidencia závěrečných a kvalifikačních prací, 2009], kde proběhne kontrola na plagiáty vůči jiným uloženým pracím a internetu [SKALKA, 2009]. Bohužel nikde není popsáno vůči jaké části internetu probíhá kontrola.

Školitel vidí všechny práce, u nichž je uveden jako vedoucí práce nebo jejichž je autorem. Dále může dostávat pomocí e-mailu zprávy o tom, že student modifikoval svoji práci případně jí označil za finální. Záznamy prací se zobrazují ve formátu ISBD a školitel má možnost si práci se všemi přílohami zobrazit. Může také změnit stav práce [Evidencia závěrečných a kvalifikačních prací, 2009].

Administrátor si může zobrazit všechny práce uložené v systému a má také možnost použití rozšířeného vyhledávání prací. Dále může vytvářet XML dávky pro odeslání prací do Centrálního registru závěrečných prací. Modul umožňuje i automatizované odesílání dokumentů. Komunikace mezi EZP a Centrálním registrem

probíhá pomocí vlastního formátu XML-CREPC [Evidencia závěrečných a kvalifikačních prací, 2009].

V Centrálním registru proběhne kontrola práce na originalitu. Zpráva o kontrole se vrací zpět do EZP a je pak součástí protokolu o obhajobě práce. Na základě doporučení zkušební komise rozhoduje děkan o omezení přístupu k práci. Abstrakt závěrečné práce však musí být přístupný vždy [SKALKA, 2009].

Obhájené závěrečné práce se zpřístupňují v elektronické formě pomocí veřejně přístupného elektronického katalogu v souladu s licenční smlouvou a vnitřními pravidly vysoké školy [SKALKA, 2009].

2.4 Zhodnocení situace na Slovensku

Situace na Slovensku je podle mě klasickou ukázkou toho, jak by národní projekt vypadat neměl. Nejprve se začne budovat jeden, který následně stagnuje a poté se přestane financovat. Následně se začne budovat zcela nový, který řeší ty samé otázky bez ohledů na výsledky předchozího projektu. Oba projekty jsou shodně charakterizovány naprostým nedostatkem informací pro zájemce z řad veřejnosti. Zveřejněné informace bývají velice vágní, chybí konkrétní data o uvedených softwarech, vůči čemu se provádí kontrola na plagiáty a není ani jasné, zda bude, či nebude existovat centrální katalog prací.

Na webovém sídle ETD.SK byl uveden kontaktní e-mail pro dotazy, který ovšem nebyl funkční. Při pokusu o vyhledávání v katalogu uživatel dostal chybovou hlášku. Na stránce projektu chyběl odkaz na Centrální registr závěrečných prací. Doména byla v dubnu 2010 zrušena a v současné chvíli už stránky projektu nejsou přístupné.

Web Centrálného registru závěrečných prací byl spuštěn až v lednu 2010 [HALKO, 2010] a je také informačně velice chudý. Webová podoba projektu viz. Obr. 1. Kontaktní e-mail pro dotazy sice je funkční, ale na dotaz s žádostí o konkrétní informace, jsem žádnou odpověď neobdržela.

Přístup k problematice není pořádně koordinován a dochází zde k plýtvání finančních i lidských zdrojů. Přitom projekt mohl být již několik let funkční, otestovaný a mohl dávno sloužit jak vysokým školám tak zájemcům z řad veřejnosti.

Lze pouze doufat, že Centrálny register záverečných prác bude rozvíjen a nedojde při jeho budování k podobnému vývoji jako v případě projektu ETD.SK.

Centrálny register záverečných prác	
<p>Novinky / Oznamy</p> <p>31.03.2010 Vystavený Výnos Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 15. marca 2010 č. MŠSR-5/2010-071</p> <p>23.02.2010 schéma CRZP bola vo verzii 2.2 doplnená v kodovníkoch a upresnená v položke o výsledkoch kontroly na plagiat</p> <p>22.02.2010 Informácie o tvorbe štartovacieho korpusu ZP v sekcii "Technické informácie"</p> <p>04.01.2010 Bol aktualizovaný výmenný formát CREPC/CRZP na verziu 2.1. Poznámky k úpravám pri súbore schémy v technickej sekcii.</p> <p>24.09.2009 Metodické usmernenie o Záverečných prácach (ZP)</p> <p>Lokálne úložiská EZP</p> <ul style="list-style-type: none"> • UKF Nitra • BVŠP Bratislava • APZ Bratislava • VŠBM v Košiciach • PU Prešov • TU Košice • SPU Nitra <p>V tejto sekcii budú postupne, tak ako budú k dispozícii (a budú nám dodané), odkazy na stránky lokálnych úložisk jednotlivých VŠ.</p> <p>Linky</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pre administrátorov CRZP a jednotlivých VŠ • Jednoduchý tester prevodu PDF súborov na čistý (plain) text • Portál evidencie publikačnej činnosti (CREPČ) 	<p>Metodické usmernenie</p> <p>Autori záverečných prác (bakalárskych, diplomových a dizertačných) a kvalifikačných prác (rigorózných a habilitačných) NEVKLADAJÚ svoje práce priamo do Centrálného registra záverečných a kvalifikačných prác (CRZP), ale do lokálneho úložiska záverečných prác na príslušnej univerzite / vysokej škole podľa jej internej smernice. Záverečné a kvalifikačné práce vkladajú do CRZP univerzity a vysoké školy.</p> <p>Metodické usmernenie 14/2009 [pdf] Metodické usmernenie prílohy [zip] Výnos Ministerstva školstva Slovenskej republiky [zip] z 15. marca 2010 č. MŠSR-5/2010-071 o vzore obalu a titulného listu záverečnej, rigoróznej a habilitačnej práce a formáte výmeny údajov o záverečnej, rigoróznej a habilitačnej práci</p> <p>Usmernenia jednotlivých VŠ pre študentov</p> <p>(ak VŠ nevydala vlastné usmernenie treba sa riadiť hore uvedeným Metodickým usmernením MŠ SR č.14/2009)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Smernica UKF Nitra [zip] • Smernica TRUNI [pdf] • Smernica UMB Banská Bystrica [zip] • Smernica TU Zvolen [pdf] • Smernica UCM Trnava [pdf] • Smernica STU Bratislava [zip] • Smernica VŠBM v Košiciach [pdf] • ..smernice ďalších VŠ - pripravujeme <p>Užitočné informácie</p> <p>Úvodné informácie - Rámcový postup odovzdávania ZP (2.11.2009) [pdf] Všeobecný užívateľský manuál pre používanie lokálneho úložiska (2.11.2009) [pdf] Ján Skalka a kol.: Prevencia a odhaľovanie plagiatstva [pdf] Šablóna pre tvorbu ZP - dot verzia [dot] Šablóna pre tvorbu ZP - dotx verzia [dotx]</p> <p>V prípade otázok a pripomienok prosím píšete na jskalka@ukf.sk</p> <p>Technické informácie</p>

Obr. 1. Titulní strana projektu Centrálny register záverečných prác

3. Britský projekt EThOS (Electronic Theses Online Service)

3.1 Vývoj problematiky zpřístupňování závěrečných prací ve Velké Británii

Ve Velké Británii je jiný přístup k pojmům „theses“ a „dissertation“. Theses ve většině zemí označuje diplomovou práci, v Británii ovšem označuje závěrečnou práci doktorského studia, zatímco dissertation označuje závěrečné práce nižšího stupně vysokoškolského studia [BARANAYOVÁ, 2006]. Ve středu zájmu celonárodního projektu jsou právě „theses“ – závěrečné práce shrnující výsledky doktorského studia.

3.1.1 Základy vývoje systému

Základní údaje o britských doktorských pracích a jejich abstrakta dříve evidovala Britská knihovna v rámci služby British Thesis Service (BTS), která byla podporována většinou britských univerzit. BTS vybrala tištěné kopie závěrečných prací od svých členů a vytvořila z nich mikrofiše, které se daly půjčit prostřednictvím Britské knihovny. Takový postup citelně usnadnil jednotlivým organizacím práci s požadavky na kopie a zajišťoval, že základní údaje o pracích bylo možno nalézt pomocí souborného katalogu.

Ve Velké Británii je též provozován komerční metadatový servis s názvem Index to Theses produkovaný firmou Expert Information Ltd. Služba nikdy neposkytovala plné texty, vždy se zaměřovala pouze na metadata. Zájemce o závěrečnou práci nejprve zkusil dokument vyhledat v katalogu Index of Theses a pak s žádostí o kopii kontaktoval buď Britskou knihovnu nebo přímo konkrétní univerzitu, pokud nebyla členem BTS [BARANAYOVÁ, 2006].

Toto uspořádání bylo též jedním z důvodů, proč se ve Velké Británii až do roku 2002 nevěnovalo zveřejňování závěrečných prací v elektronické podobě mnoho pozornosti. Většina univerzit přenechala práci s disertacemi Britské knihovně a tištěné kopie pouze archivovala. Ale technický vývoj pokročil dál a mikrofilmy a mikrofiše přestaly vyhovovat současným trendům a požadavkům na volný přístup k akademickým pracím.

Dodání mikrofilmu bylo možné pouze jako žádost na meziknihovní výpůjční službu, bylo zdlouhavé a uživatel byl nucen pracovat se speciální čtečkou. Navíc celý proces trval kolem 6 týdnů [O'LEARY, 2008]. To vedlo k poměrně malému využití disertačních prací.

3.1.2 První projekty podporující elektronické verze závěrečných prací a jejich zpřístupnění

Mezi informačními odborníky ve Velké Británii se v 90. letech začala rozvíjet diskuse o možnostech zveřejňování disertací v elektronické podobě a tím pádem i zlepšení přístupu k nim. V roce 1994 byla založena pracovní skupina UK Theses Online Group (UTOG) složená z akademických knihovníků, která si dala za úkol prozkoumat technickou, kulturní a administrativní problematiku spojenou s archivací a zpřístupňováním závěrečných prací v digitální podobě s ohledem na kulturní a právní zvyklosti ve Velké Británii. V roce 2001 vypracoval UTOG na základě žádosti Knihovny Univerzity v Edinburhu (Science and Engineering Library, Learning and Information Centre, University of Edinburgh) zprávu, ve které byly zvažovány možnosti retrospektivní digitalizace závěrečných prací a také v ní bylo popsáno nakládání se závěrečnými pracemi, které vzniknou v elektronické podobě (digital born). Dále zde byly uvedeny důvody, proč by se měla Velká Británie zapojit do hnutí ETD a bylo v ní doporučeno, aby se britské instituce zapojily do projektu NDLTD [BARANAYOVÁ, 2006].

Pro propagaci hnutí ETD v Británii byly pod finanční záštitou programu JISC FAIR (Joint Information Systems Committee Focus on Access to Intellectual Resources; JISC je britská nezisková organizace, která si klade za cíl podporu vysokého školství a dalšího vzdělávání pomocí informačních technologií. JISC poskytuje strategickou a finanční podporu) vypracovány tři projekty a to

DAEDALUS Univerzity v Glasgow, dále Theses Alive! Univerzity v Edinburghu a E-Theses UK Univerzity Roberta Gordona v Aberdeenu [BARANAYOVÁ, 2006]. Všechny projekty trvaly 2-3 roky a jejich cílem bylo mimo propagace hnutí ETD též zlepšení přístupu k vědeckým informacím, prozkoumání technických možností a problematiky elektronického publikování obecně. Jednalo se o budování univerzitních repozitářů v open-source systémech E-Prints a DSpace.

3.2 Vznik a vývoj *Electronic Theses Online Service (EThOS)*

3.2.1 Počátky projektu

V lednu 2005 byl ve Velké Británii spuštěn projekt EThOS (Electronic Theses Online Service), který si dal za cíl vyřešit problematiku zpřístupňování závěrečných prací na celonárodní úrovni. První fáze programu trvala 18 měsíců do léta 2006 a byla vedena Britskou knihovnou a konsorciem CURL (Consortium of Research Libraries in the British Isles) ve spolupráci s britskými univerzitami a knihovnami. Zkušenosti z projektů DAEDALUS, E-Theses a Theses Alive! do něj byly zahrnuty.

Projekt EThOS měl vytvořit prototyp celonárodní online služby, která umožní uživateli dostat se z jednoho rozhraní na všechny plné texty uložené v různých digitálních knihovnách britských univerzit. Britská knihovna chtěla vytvořit hybridní systém – z jednoho rozhraní se měl uživatel dostat jak na práce uložené v jednotlivých repozitářích, tak na práce uložené přímo v Britské knihovně. To proto, že ne každá univerzita má vlastní digitální knihovnu disertací a ne každá má zájem jí vytvořit. Výsledkem projektu měl být plně funkční systém a finančně únosný prototyp britského systému e-disertací, který konečnému uživateli umožní přes jedno rozhraní přístup k plným textům dokumentů. Práce uloženy jinde měly být Britskou knihovnou získávány formou sběru metadat. Databáze měla původně nést název UK Doctoral Theses (UKDoT) a ideálem bylo do ní zahrnout jak záznamy z BTS tak z Index of Theses [BARANAYOVÁ, 2006].

Z dřívějších projektů vyplynul jasný závěr, že mimo technologických otázek je pro úspěch projektu stěžejní kvalitní propagační kampaň. Díky dřívějším aktivitám v této oblasti bylo možné jasně definovat cílové skupiny, které je třeba informovat a bylo i zjištěno, který aspekt je pro jednotlivé cílové skupiny nejvíc atraktivní. Pro studenty je to možnost vyjádřit výsledky svého výzkumu v kreativnější formě bez omezení klasickou tištěnou formou. Vedoucí práce zajímá jednodušší přístup k pracím, pokud jsou vystaveny na webu. Management univerzit chce mít statistiky přístupů a využití prací, které ukazují zájem o výsledky univerzitních výzkumů. Knihovníci oceňují zlepšení služeb a zároveň ušetření místa ve skladech.

V rámci řešení projektu EThOS bylo v plánu připravit školení a materiály na podporu autorů a propagace projektu. Mezi další činnosti patřila také příprava návodů a technická podpora pro instituce, které mají zájem na vytvoření vlastního repozitáře elektronických disertací. Dále bylo nutné vypracovat analýzu autorskoprávní problematiky a stanovit na jejím základě možnosti elektronického zpřístupňování prací v celonárodním měřítku. V neposlední řadě musela být vyřešena problematika financování celého projektu i po ukončení pilotní části.

Rozpočet na celý projekt byl stanoven na 421 683 liber, JISC na něj přispěl ve výši 200 000 liber, což dělá 47,43% z celkové části rozpočtu. Zbytek nákladů se rozdělilo mezi partnerské instituce [BARANAYOVÁ, 2006]. Kvůli pokrytí provozních nákladů a nákladů na digitalizaci se počítalo se zpoplacením služby.

V rámci projektu měl být vyvinut vlastní software, který měl pracovat na bázi těchto standardů: OAI-PMH verze 2.0, SOAP (Simple Object Access Protocol), METS, OpenURL, RDF, Dublin Core, Britská sada metadat a MARC21. V projektu se počítalo také s nástroji na podporu pro zrakově postižené uživatele [BARANAYOVÁ, 2006].

3.2.2 Druhá fáze projektu EThOSnet

V roce 2006 podalo sedm organizací (Imperial College London, British Library, Cranfield University, Robert Gordon University, University of Birmingham, University of Glasgow, University of Hull) společnou žádost o grant pro projekt EThOSnet. Žádost byla podaná v rámci programu Repositories and Preservation

Programme agentury JISC a jednalo se o pokračování původního projektu EThOS [Repositories and Preservation Proposal Cover Sheet, 2006].

Nový program měl za cíl z prototypu navrženého v rámci původního projektu vytvořit plně funkční službu. Celý projekt byl naplánován na dva roky, ukončen měl být v roce 2009 a jeho výstupem měla být plně funkční služba, která uživatelům umožní prohledávání centrální databáze britských doktorských prací a u vybraných prací stažení plného textu v zabezpečeném formátu.

Projektu se mimo sedmi klíčových partnerů zmíněných výše zúčastnilo dalších šest organizací (Cardiff University, University of Edinburgh, University of Leicester, University of Nottingham, University of Southampton, University of Warwick) v roli sekundárních partnerů a dalších pět organizací (Association of Hrade of University Administration, National Library of Wales, Repositorium Support Project, SHERPA, University of Wales) jako asociovaní partneři [Repositories and Preservation Proposal Cover Sheet, 2006]. Na výčtu parterů je jasně vidět, že téma zpřístupňování závěrečných prací je aktuální pro velké množství britských vzdělávacích organizací.

Úloha klíčových partnerů spočívala v plné spolupráci na projektu (vedení projektu, technický vývoj, metodická podpora, právní analýza, zprovoznění služby) a finanční podpoře projektu. Mezi jejich další úkoly patřila propagace projektu a testování prototypu služby, aby mohla být úspěšně zprovozněna. Sekundární partneři měli připomínkovat vývoj projektu pomocí diskusních listů a neformálních setkání. Role asociovaných partnerů spočívala v konzultační činnosti [Repositories and Preservation Proposal Cover Sheet, 2006].

Většina výše vyjmenovaných organizací spolupracovala už na vývoji prototypu služby EThOS a byly tudíž silně motivované na uvedení služby do ostrého provozu. Díky geografickému rozložení organizací po celé Velké Británii byla zajištěna propagace projektu mezi všemi britskými organizacemi po celé zemi. Většina zúčastněných partnerů provozuje vlastní institucionální repozitáře a tudíž mohli ve vývoji projektu přispět cennými informacemi. Dále mnohé instituce již navázaly spolupráci s významnou americkou digitální knihovnou NLDTD a s evropskými projekty zpřístupňování závěrečných prací v elektronické podobě. Díky této spolupráci bylo možné získat další cenné zkušenosti z mezinárodních a celonárodních projektů.

Rozpočet projektu na celé dvouleté období byl stanoven na 762 379 liber, kdy 39% nákladů (t.j. 296 126 liber) nesla agentura JISC, zbytek nákladů byl rozdělen mezi klíčové řešitele projektu [EThOSnet – Project Plan, 2006].

3.2.2.1 Metodologie a problémové oblasti, které bylo nutné řešit

V rámci projektu bylo vytipováno několik kritických oblastí, na které se především musel řešitelský tým zaměřit [EThOSnet – Project Plan, 2006]. Jednalo se o :

- Vývoj a implementace propagační kampaně pro podporu projektu mezi univerzitami ve Velké Británii a jejich zapojení do EThOS. Zapojení dalších organizací je klíčové pro zajištění financování projektu v dalších letech.
- Rozvinout technickou infrastrukturu tak, aby mohl být prototyp projektu uveden do reálného a plně funkčního provozu.
- Vývoj workflow přispívání a naplňování repozitáře dokumenty s přístupem k plným textům prací bez poškození práv třetích stran.
- Identifikace plagiátorství
- Vypracování EThOS Toolkit – podpora, metodické a technické materiály pro autory prací, vedoucí prací, vedení škol a IT pracovníky, který bude aktualizován a spravován i po ukončení projektu EThOSnet.
- Monitoring a testování technologií a trendů ve vývoji repozitářů, aby byla zajištěna interakce a bezproblémová spolupráce mezi nejrůznějšími typy repozitářů a EThOSem.
- Sběr bibliografických záznamů prací, které nejsou uloženy v Britské knihovně z heterogenních prostředí knihovních katalogů.

V rámci metodologie bylo rozhodnuto, že veškeré práce budou rozděleny do samostatných sekcí a každý z klíčových partnerů dostane na starost jednu z nich, za kterou bude odpovědný [EThOSnet – Project Plan, 2006]. Jednalo se o následující oblasti:

- *Projekt management* – odpovědná organizace Imperial College London měla za úkol sledování ostatních oblastí, zda jsou řešeny koherentně a ve stanovených časových termínech a za dohodnutého objemu finančních prostředků. To zahrnovalo vypracování detailního rozvržení jednotlivých prací, tvorbu wiki a komunikačních kanálů mezi jednotlivými partnery, sledování postupu prací a finančních prostředků, svolávání porad a přípravu závěrečné zprávy projektu.
- *Šíření a propagace projektu* – odpovědná organizace University of Birmingham společně s Britskou knihovnou a Imperial College London měly za úkol propagaci projektu mezi univerzitami ve Velké Británii a modelu financování služby EThOS. To zahrnovalo vypracování FAQ a EThOS Toolkit, kontaktování organizací, které projeví o službu zájem, osvěta o modelu financování služby, vypracování databáze a podpory pro budoucí partnery služby, šíření informací formou diskusních listů, e-mailových konferencí a zpráv do odborného tisku.
- *Zprovoznění celé služby v reálných podmínkách* – odpovědná organizace Britská knihovna měla za úkol uvést prototyp služby do provozu. To zahrnovalo testování softwaru a hardwaru, testování zátěže systému, nákup skeneru pro potřeby digitalizace prací a vybudování digitalizačního studia.
- *Procesní zlepšení* – odpovědná organizace Cranfield University ve spolupráci s Britskou knihovnou a Robert Gordon University měly za úkol dopracovat workflow provozu služby a poskytovat plnou podporu pro nově přistupující organizace pomocí interaktivních nástrojů, jako je např. wiki. Dále oblast zahrnovala dopracování a připomínkování EThOS Toolkit a nástin jeho udržování i po ukončení projektu.
- *Analýza právního stavu* – odpovědná organizace Robert Gordon University ve spolupráci s Cranfield University a Britskou knihovnou měly za úkol analýzu právního stavu jak v autorsko-právní oblasti, tak práva třetích stran a detekci plagiátorství z právního hlediska. Oblast zahrnovala kromě analýz také vypracování licencí pro zpřístupňování prací a návodů pro další přistupující organizace.

- *Technologické inovace* – odpovědná organizace University of Hull ve spolupráci s Britskou knihovnou, Cranfield University a Imperial College London měly za úkol monitoring a testování relevantních technologií, aby mohly být implementovány do služby EThOS. Oblast zahrnovala vývoj softwaru kompatibilního s nejrůznějšími programy pro správu repozitářů, aby byla umožněna vzájemná spolupráce mezi nimi. Dále se patřilo testování formátů zpřístupňování prací a vydání doporučení týkajících se formátů, vývoj popisných metadat UKETD_DC, zajištění zabezpečení systému, způsoby detekce plagiátorství a vybudování architektury systému, kterou bude možné snadno aktualizovat a implementovat do ní nové trendy v oblasti správy repozitářů.
- *Vyhodnocení a budoucí vývoj služby* – odpovědná organizace Imperial College London měla za úkol vypracovat analýzu přínosu projektu pro uživatele (jak pro vědce a studenty, tak i pro knihovny) a nástin budoucí údržby systému především z finančního hlediska.

Plně funkční služba měla být spuštěna pro potřeby akademické obce i široké veřejnosti v prvním roce řešení projektu (t.j. v roce 2008) s minimálním objemem 3 000 závěrečných prací [EThOSnet – Project Plan, 2006]. Součástí služby měla být vypracována kompletní podpora jak pro uživatele, tak pro vysoké školy. Zároveň měl být zcela vypracován projekt technické a finanční podpory služby v příštích letech. Zkušenosti a znalosti, které vyplynuly při řešení projektu, měly být zprostředkovány akademické obci formou workshopů, seminářů, konferenčních příspěvků a článků v odborném tisku. Na webovém sídle projektu (<http://www.ethos.ac.uk>) byly pravidelně zveřejňovány zprávy o pořádaných akcích a zprávy o průběhu řešení projektu.

3.3 Současný stav projektu EThOS

Beta verze systému EThOS byla oproti původním plánům spuštěna později a to v lednu 2009. Projekt se totiž ukázal jako příliš ambiciózní a původní plány nebylo možné realizovat včas. Mezi další problémy patřily i personální změny v řešitelských

týmech. Dalším důvodem pozdějšího zprovoznění byl také větší zájem o digitalizace prací než tvůrci předpokládali.

Po spuštění do provozu systém obsahoval plné texty prací jak z institucionálních repozitářů tak naskenované dokumenty. Celkem se jednalo o 12 000 dokumentů [EThOS opens access to UK theses, 2008], z čehož kolem 5 300 prací [RUSSELL, 2009] bylo získáno pomocí digitalizace.

3.3.1 Standardy a užití technologie

V rámci plánování architektury projektu EThOS bylo rozhodnuto, že celý systém bude mít hybridní podobu. Centrální úložiště, provozované Britskou knihovnou, zpřístupňuje a archivuje závěrečné práce univerzit, které nemají vlastní repozitář nebo nechtějí nést náklady spojené s ukládáním a zpřístupňováním prací. Pokud má univerzita vlastní repozitář, probíhá sběr metadat pomocí protokolu OAI-PMH. Cílem projektu je jednotné rozhraní, přes které bude možné práce vyhledávat a zároveň přistupovat k plným textům, ať už jsou práce uloženy v Britské knihovně nebo v nějakém institucionálním repozitáři.

V systému byly použity následující standardy [EThOSnet – Project Plan, 2006]:

- protokol OAI-PMH pro sběr metadat
- RSS a ATOM pro šíření informací o službě
- kvalifikovaný Dublin Core a na něm založená vlastní popisná metadata UKETD_DC
- jazyk XML pro správu dat uvnitř systému a pro jeho potencionální užití pro webové služby
- směrnice WAI WCAG pro usnadnění přístupu slepým a jinak znevýhodněným osobám
- formát TIFF pro zpětně digitalizované tištěné práce v rámci potřeb archivace
- formát PDF jako výstupní formát pro uživatele.

Dále byly při řešení projektu zkoumány další protokoly a formáty jako např. OpenURL, METS, trvalé identifikátory jako DOI nebo Handle atd. a jejich přínosy a možnosti implementace do systému EThOS [EThOSnet – Project Plan, 2006].

Systém EThOS je vystavěn na softwaru EPrints, který byl upraven a modifikován pro potřeby projektu a prostředí Britské knihovny. Výsledný systém je schopný spolupracovat s dalšími softwary pro správu institucionálních repozitářů jako jsou open-source systémy DSpace a Fedora nebo komerčními jako je DigiTool firmy ExLibris nebo Digital Commons firmy ProQuest [EThOSnet – Project Plan, 2006].

Taktéž byly zkoumány technické parametry nutné pro vybudování kvalitního střediska pro zpětnou digitalizaci závěrečných prací ať už v tištěné podobě nebo v podobě mikrofilmu nebo mikrofiše. Po uvedení digitalizačního střediska do rutinního provozu se proces digitalizace jedné práce ustálil na 30 dnech (od jejího dodání do digitalizačního střediska až po její zpřístupnění v systému).

Všechny programy vyvinuté v rámci projektu budou poskytnuty dalším zájemcům jako open-source systémy [EThOSnet – Project Plan, 2006].

3.3.2 Právní problematika

Majiteli autorských práv k závěrečným pracím jsou jejich autoři. Proto tvůrci projektu doporučili všem zúčastněným institucím uzavírat s autory licenční smlouvu, kde bude uvedeno, že dotyčný souhlasí se zpřístupněním práce pomocí služby EThOS. Dále musí mít student ujasněné vztahy se třetí stranou, t.j. dokumenty použité v práci musí být řádně citovány. Práce, na které je uvaleno embargo na zpřístupnění, nebudou do systému harvestovány.

U starších prací mohou vyvstat potíže se získáním souhlasu autora pro zpřístupnění práce pomocí EThOS. Netýká se to ovšem prací, které byly sbírány Britskou knihovnou a převáděny do podoby mikrofilmu nebo mikrofiše. Tištěné práce budou digitalizovány i bez souhlasu autora. Pokud bude proti zpřístupnění protestovat autor nebo vedoucí práce nebo bude práce porušovat práva další strany, bude okamžitě stažena. Stačí informovat správce aplikace, v tomto případě Britskou knihovnu [EThOS Toolkit, 2009].

Pro zobrazení nebo stažení práce musí mít uživatel registraci v systému EThOS a před jejím samotným zobrazením musí souhlasit s licenčními podmínkami, které mu připomínají, že práce je vlastnictvím autora, může být studována pouze uživatelem systému a nesmí být zneužita pro komerční účely.

3.3.3 Odhalování plagiátorství

Z průzkumu, který se konal v roce 2006 v akademické obci Velké Británie, jasně vyplynula potřeba kontroly prací na plagiátorství. Pro kontrolu se v průzkumu vyjádřilo 80% respondentů [O'LEARY, 2008].

V rámci realizace detekce plagiátů v systému EThOS byla navázána spolupráce se sdružením JISC Plagiarism Advisory Service (JISC- iPAS)² a firmou iParadigms, která se specializuje právě na odhalování plagiátů. Její databáze obsahuje biliony webových stránek, přes 80 tis. předplacených publikací a více než 120 milionů článků [iParadigms, 2010].

Detekce plagiátů probíhá tak, že nově vložená práce je odeslána na porovnání do databáze iParadigms. Instituce tudíž nemusí samy prověřovat každou práci zvlášť, EThOS to udělá místo nich. Další postup při odhalení plagiátu je interní záležitostí každé vysoké školy, EThOS pouze poskytuje nástroj k jejímu odhalení.

3.3.4 Financování systému

Autoři projektu zdůrazňují, že služba byla spuštěna s cílem propagace reputace autorů prací a vysokých škol. Dále je kladen důraz na nekomerční aspekty celého systému a open access k uloženým pracím, takže pro konečné uživatele je služba bezplatná. To ale platí pouze v případě, že si uživatelé stáhnou elektronickou

² Založeno v roce 2002 s cílem detekce plagiátorství ve studentských pracích. Sdružení poskytuje podporu vysokým školám v problematice plagiátů v podobě návodů, seminářů a konferencí. Sdružení dále disponuje nástrojem pro odhalování plagiátů jménem Plagiarism Detection Service, který podezřelou práci porovnává s více než 1,8 biliónů webových stránek a již dříve uložených prací.

podobu dokumentu. Dodání dokumentu na jiných nosičích jako CD, DVD nebo v tištěné podobě je zpoplatněno.

Nicméně digitalizace není levnou záležitostí, tak bylo nutné vytvořit komerční model služby, který zajistí financování jejího provozu a nákladů spojených s digitalizací prací.

Z výše uvedených důvodů bylo rozhodnuto, že vysoké školy musí přijmout nějaký typ členství v EThOS [EThOS Toolkit, 2009]. Dle druhu členství se odvíjí výše poplatků a vážou se k němu i různé druhy výhod. Typy členství jsou :

- *Open Access sponzor* – zaměřeno na velké univerzity nebo takové, které produkují velké množství závěrečných prací a přejí si je zpřístupňovat v Open Access režimu. Členství je minimálně na 3 roky a výše ročních poplatků se odvíjí od velikosti instituce. Za roční poplatek dostane organizace záruku, že za rok jí bude zdigitalizován předem daný počet dokumentů. Dokumenty se prioritně digitalizují na základě žádostí uživatelů a pokud se za rok nezpracuje stanovený počet prací, Britská knihovna rozdíl zdigitalizuje. Výběr prací je pak plně v kompetenci dané instituce. Rozpis nákladů viz. tab. 2. Britská knihovna zaručuje trvalé uchování digitální verze práce, její zpřístupnění a v případě zájmu si organizace může dokument stáhnout a uložit do vlastního repozitáře. Pokud počet digitalizovaných prací přesáhne předem stanovený limit, může se organizace pro zbytek roku stát Asociovaným členem úrovně 1. Sponzoři dále obdrží pravidelné statistiky využití svých prací [EThOS Toolkit, 2010].
- *Asociovaný člen úrovně 1* – určeno pro menší školy nebo pro ty, které produkují menší množství závěrečných prací, ale které chtějí nabízet své digitalizované práce v režimu Open Access. EThOS na základě žádostí uživatelů digitalizuje práce a náklady jsou následně vyčísleny vysoké škole. Pokud počet žádostí o digitalizaci prací je vyšší než si škola přeje zaplatit, může se po zbytek roku stát Asociovaným členem úrovně 2. Již zdigitalizovanou práci si člen může stáhnout a uložit do vlastního repozitáře. Britská knihovna se stejně jako v případě Open Access sponzora zavazuje k trvalé archivaci digitální verze práce.

Členové dále obdrží pravidelné statistiky využití svých prací [EThOS Toolkit, 2010].

Velikost instituce³	Roční příspěvek	Počet prací (práce je vrácena zpět v tištěné podobě)⁴	Počet prací (práce je následně skartována)⁵
Velká	8 000 liber	200	307
Střední	4 000 liber	100	153
Malá	2 000 liber	50	76
Velmi malá	700	17	27

Tab2. Výše členských příspěvků dle velikosti organizace.

- *Asociovaný člen úrovně 2* – organizace, které si přejí spolupracovat, ale nechtějí nebo nemají finanční prostředky na pokrytí nákladů spojených s digitalizací. Tento typ členství nevyžaduje po organizaci placení poplatků. Náklady za digitalizaci práce od těchto členů jsou hrazeny prvním uživatelem systému EThOS, který si digitalizaci práce vyžádá. Pro další uživatele je práce k dispozici zdarma. Jediné náklady vysoké školy spočívají v zaslání práce Britské knihovně. Již zdigitalizovanou práci si člen může stáhnout a uložit do vlastního repozitáře. Britská knihovna se zavazuje k trvalé archivaci digitální verze práce. Členové dále obdrží pravidelné statistiky využití svých prací [EThOS Toolkit, 2010].
- *Asociovaný člen úrovně 3* – pro organizace, které si přejí samy dodávat závěrečné práce uživatelům. Tento typ členství nevyžaduje po organizaci placení poplatků. Od těchto členů jsou do EThOS sbírána pouze metadata s odkazem na zdrojový institucionální repozitář. K takovému záznamu je připojena informace, že pro získání plného textu je nutné kontaktovat přímo instituci, která práci vlastní. Britská knihovna pro tyto členy nenabízí digitalizaci dokumentů [EThOS Toolkit, 2010].

³ velikost instituce určuje organizace JISC. Dle jakých údajů se ale dále odvíjí velikost instituce a její zařazení do jednotlivých kategorií, se nepodařilo zjistit.

⁴ náklady jsou vyčísleny na 40 liber včetně DPH na jednu práci

⁵ náklady jsou vyčísleny na 26 liber na jednu práci včetně DPH

Jak již bylo řečeno, cílem systému je volný přístup k digitalizovaným verzím prací z jednoho rozhraní pro uživatele systému EThOS. Tvůrci předpokládají, že většina organizací má zájem na zpřístupnění svých fondů a tak zároveň ponесou i náklady za digitalizaci tištěných verzí. Případů, kdy uživatel bude muset sám hradit náklady spojené s digitalizací, by mělo být minimum.

Uživatel si ale může z nejrůznějších důvodů přát práci v jiné než v elektronické formě. Takové případy jsou zpoplatněny a to následujícím způsobem :

- Tisk dokumentu, bez vazby – 20 liber včetně DPH
- Tisk dokumentu + měkká vazba – 25 liber včetně DPH
- Tisk dokumentu + pevná vazba – 30 liber včetně DPH
- CD/DVD – 15 liber včetně DPH

Výše uvedené ceny jsou včetně poštovného. I přesto, že je služba dodání na jiných nosičích zpoplatněna, zůstává výrazně levnější než dříve realizované dodávání závěrečných prací.

3.3.5 Metadata a trvalá identifikace digitálních objektů

Pro EThOS byla vyvinuta vlastní sada metadat UKETD_DC, která vychází z kvalifikovaného Dublin Core [EThOS Toolkit, 2009]. V současné chvíli obsahuje následující prvky:

- *Název (Title)* – povinný prvek, celý název práce s i podnázvem
- *Alternativní název (Alternative Title)* – nepovinný prvek, další názvy práce jako např. překlad názvu nebo zkrácený název
- *Autor (Autor)* – povinný prvek, jméno autora v invertovaném tvaru
- *Vedoucí práce, školitel (Supervisor/advisor)* – nepovinný prvek, jméno vedoucího práce nebo školitele v invertovaném tvaru. Prvek je opakovatelný.

- *Klíčová slova (Subject keywords)* – nepovinný prvek, libovolná klíčová slova doplněné studenty nebo knihovníky. Prvek je opakovatelný.
- *Abstrakt (Abstract)* – nepovinný prvek, abstrakt práce, může být i ve více jazycích. Prvek je opakovatelný.
- *Deweyho desetinné třídění (DDC)* – nepovinný prvek, doplňuje knihovník.
- *Klasifikace Kongresové knihovny (LCC)* - nepovinný prvek, doplňuje knihovník.
- *Předmětové třídění Kongresové knihovny (LCSH)* - nepovinný prvek, doplňuje knihovník.
- *MESH (Medical Subject Headings)* - nepovinný prvek, doplňuje knihovník.
- *Mezinárodní desetinné třídění (UDC)* - nepovinný prvek, doplňuje knihovník.
- *Organizace přidávající titul (Awarding Institution)* – povinný prvek, jméno vysoké školy, kde byla práce obhájena.
- *Afiliace autora (Author Affiliation)* – nepovinný prvek, jméno organizace, odkud autor pochází. Vyplňuje se pouze pokud se liší od organizace přidávající titul.
- *Nakladatel (Publisher)* – nepovinný prvek, vyplňuje se pouze pokud práce vyšla tiskem.
- *Sponzoři (Sponsors)* – nepovinný prvek, sponzor autora práce.
- *Číslo grantu (Grant number)* – nepovinný prvek, pokud práce vznikla na základě grantu musí být vyplněno jeho číslo.
- *Typ práce (Type)* – povinný prvek, typ VŠ práce
- *Přidělený titul (Qualification level)* – povinný prvek, jméno VŠ titulu, který byl autorovi práce přidělen.
- *Jméno titulu (Qualification name)* - povinný prvek, přidělený titul (např. PhD.)
- *Jazyk práce (Language)* – povinný prvek, jazyk, ve kterém je práce napsána. Pro jazyky je použit kódovník ISO 639-2

- *Datum práce (Thesis date)* – nepovinný prvek, datum, které je uvedeno na titulním listu práce, ve tvaru Rok-Měsíc (RRRR-MM) nebo Rok (RRRR).
- *URL práce v repozitáři organizace (Institution item page URL)* – nepovinný prvek, URL adresa, kde jsou uložena metadata práce v repozitáři domovské organizace
- *Citace (Citations)* – nepovinný prvek, citace již publikovaných částí práce
- *Zahrnutá díla (Included/Quoted work)* – nepovinný prvek, reference na jiná díla
- *Práva (Rights)* – nepovinný prvek, informace o autorských právech, informace o změnách zacházení s dílem po uplynutí určité doby.
- *Typ embarga (Embargo type)* – nepovinný prvek, možné hodnoty – žádné, částečné, úplné, není známo
- *Datum embarga (Embargo date)* – nepovinný prvek, datum, před kterým nesmí být práce zveřejněna
- *Důvod embarga (Embargo reasons)* – nepovinný prvek, zdůvodnění pro uvalení embarga na práci
- *Identifikátor (Identifier)* – nepovinný prvek, identifikátor pro digitální objekt nebo pro fyzický objekt

V systému je každému digitálnímu objektu přidělován vlastní trvalý identifikátor EThOS ID, který má tvar „uk.bl.ethos“ a po tečce následují číslice. Identifikátor má např. podobu „uk.bl.ethos.12345“ [EThOS Toolkit, 2009].

3.3.6 Využití systému a jeho další vývoj

Hned od svého spuštění v lednu 2009 se EThOS stal mezi uživateli velice populární. Jen v prvním čtvrtletí 2009 byl počet žádostí realizovaných přes EThOS desetkrát vyšší než u předchozí služby dodávání závěrečných prací [RUSSELL,

2009]. Za toto období bylo zaznamenáno 28 000 stažení prací [RUSSELL, 2009]. Takový obrovský zájem překročil všechna očekávání.

Po uvedení služby do provozu byl zájem nejen o elektronické verze již dostupných prací, ale provozovatelům přišel zároveň i velký počet žádostí i o práce, které zatím nebyly digitalizované. Zájem byl natolik enormní, že v digitalizačním centru Britské knihovny muselo být dokoupeno další vybavení a musely být zavedeny další pracovní směny, aby bylo možné všechny požadavky uspokojit. Zvýšená poptávka ale zvedla i náklady univerzit na digitalizace prací a zvýšila i náklady spojené s odesíláním prací do Britské knihovny. Také kvůli zvýšenému zájmu a z nutnosti pokrýt náklady na digitalizaci, bylo rozhodnuto, že zapojené organizace budou dostávat fakturace za služby každý měsíc a ne jen jednou ročně, jak bylo původně v plánu.

Ale i přes tyto nevýhody se poměrně rychle ukázalo, že EThOS ve výsledku šetří nejen čas čtenářů, ale i zaměstnanců knihoven, protože postupně začala klesat poptávka po tištěných verzích v knihovnách.

V současné chvíli databáze EThOS obsahuje více než 250 000 záznamů závěrečných prací [EThOS : Beta, Electronic Online Service, 2009] a 25 000 z nich má připojeny i plné texty prací, 14 000 prací bylo do systému dodáno pomocí digitalizace. Od ledna 2009 bylo přes systém podáno 100 000 žádostí o závěrečné práce. EThOS má kolem 28 000 registrovaných uživatelů, 70% z nich pochází z Velké Británie, na druhém místě jsou uživatelé ze Spojených států amerických (6% registrovaných uživatelů) [EThOS Update, 2009]. Do projektu je v současné chvíli zapojeno 110 univerzit a zhruba polovina z nich nabízí svoje práce v režimu Open Access [EThOS : Beta, Electronic Online Service, 2009].

Systém je stále v beta verzi a prochází neustálým vývojem na základě nových zkušeností a požadavků přicházejících od uživatelů. Cílem tvůrců systémů je vytvořit pokud možno uživatelsky co nejpřívětivější systém. Mezi první realizované změny patřilo zrychlení vyhledávacího systému tak, aby se doba odezvy snížila.

K dalším vylepšením patří Download Manager. Jedná se o funkci, kterou uživatelé ocení především u závěrečných prací, ke kterým jsou kromě samotného textu práce ještě připojeny přílohy. Díky Download Manageru si uživatel může vybrat, zda si chce stáhnout pouze text práce nebo i některé přílohy. U každého objektu se zobrazuje odhad doby pro stažení, takže uživatel si může rozhodnout, zda chce vše nebo jen nějaké vybrané části.

Tvůrci dále chtějí zajistit, aby uživatelům byly přístupné i plné texty prací z univerzit, které se rozhodly spoluprací na projektu ukončit. Pro spolupracující instituce je vyvíjen nástroj umožňující snazší stažení digitalizovaných prací do vlastního repozitáře. Na obr. 2 je zobrazen výsledek vyhledávání, u prací, kde je možné stáhnout plný text, se zobrazuje ikona šipky.

The screenshot shows the EThOS - Beta website interface. At the top left is the 'BRITISH LIBRARY' logo. The main header reads 'EThOS - Beta ELECTRONIC THESES ONLINE SERVICE Opening access to UK theses'. Below the header are navigation links: 'Basic search | Advanced search | Search results' and 'About | Help | FAQ | News'. A user status message says 'You are not logged in. | Login'. A search bar contains the text 'digital libraries' and a 'GO' button. Below the search bar are links for 'Search tips' and a checkbox to 'Limit search to items available for immediate download:'. A message asks if the user can't find a thesis and provides a link to ask experts. The 'Search results' section shows 'You searched all theses for: digital libraries - 16 documents were found. Results sorted by most relevant'. There are two icons: 'A' for 'Mouseover to reveal abstract' and a download icon for 'Item available for immediate download'. The 'Results page: 1 2' is shown. The results list contains 8 entries, each with a title, author, and year. Entries 3, 4, and 5 have a download icon next to them, indicating full-text availability.

Rank	Title	Author	Year	University	Full-text available
1	Evaluating GIGA : resource discovery agents for digital libraries.	Hey, Jessie Margaret Nancy.	2002	University of Southampton	No
2	Impact-ED: A new model of digital library impact evaluation	Madle, Gemma	2009	City University	No
3	User-based evaluation of academic digital libraries : case studies, Social Science Information Gateway, Art, Design Architecture & Media Gateway and the Electronic Journals Service of the University of Patras, Greece	Monopoli, Maria.	2005	City University	Yes
4	User-based evaluation of academic digital libraries : case studies Social Science Information Gateway (SOSIG), Art Design Architecture & Media Gateway (ADAM) and the Electronic Journals Service of the University of Patras, Greece	Monopoli, Maria.	2005	City University	Yes
5	Towards the global library : a cultural history of the British Library, 1972-2000.	De Freitas, Sara Isabella.	2000	University of Sussex	Yes
6	Digital technologies and photographic archives : Birmingham Central Library: a case study.	Morris, Alan.	2001	University of Wolverhampton	No
7	STePLib : a digital library for spatio-temporal and multimedia data.	Baptista, Claudio de Souza.	2000	University of Kent at Canterbury	No
8	An agent-based hypermedia digital library.	Salampasis, Michail.	1997	University of Sunderland	No

Obr. 2. Výsledek vyhledání dotazu „digital libraries“, u záznamů, ke kterým je dostupný plný text, se zobrazuje ikona šipky.

3.4 Zhodnocení britského projektu

Electronic Theses Online Service (EThOS) je pro uživatele velice přívětivý. Jednoduché i pokročilé vyhledávání jsou přehledné a intuitivní. V rámci projektu je

kladen velký důraz na podporu jak uživatelů tak spolupracujících institucí. Co je potřeba ocenit je systém financování nákladů na zpětnou digitalizaci, která zajistí projekt i bez nutnosti podpory ze strany státu nebo zajišťování grantů či jiný způsob podpory.

Do systému jsou implementovány nejnovější standardy publikování, zpřístupňování i archivace digitálních objektů jako např. open access k plným textům prací. Jednou zdigitalizovaná práce je pak nadále přístupná všem, databáze je denně aktualizována. Mezi další klady patří bezesporu i to, že veškeré vyvinuté nástroje a programy jsou poskytnuty zcela volně ostatním zájemcům jako open source.

Narozdíl od předchozího slovenského celonárodního projektu je tento promyšlený a výtečně zdokumentovaný. Všude dominují přehledné popisy a návody.

Britský projekt EThOS lze označit za velmi úspěšný a do každého detailu promyšlený.

4. Česká republika

4.1 Situace v České republice

Situace kolem dostupnosti vysokoškolských kvalifikačních prací v České republice byla vždy poměrně komplikovaná. Tištěné verze prací byly obvykle uloženy ve fakultních knihovnách, ale díky novele autorského zákona z roku 2000, kdy byl tento typ dokumentů prohlášen za autorské dílo podléhající ochraně, se přístup k těmto typům dokumentů značně zkomplikoval. Mnohé organizace nezpřístupňovaly práce vůbec a to ani k prezenčnímu studiu [HOROVÁ, 2006].

I přes tento poměrně nepříznivý stav začaly vznikat na vysokých školách první projekty sběru a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací v elektronické podobě. Mezi první průkopníky patřila Univerzita Pardubice, Akademie muzických umění nebo Masarykova univerzita v Brně [BUDÍNSKÝ, 2006].

Poměrně záhy se ukázalo, že by byla vhodná spolupráce a koordinace jednotlivých aktivit týkající se problematiky elektronických verzí závěrečných prací na vysokých školách. Z tohoto důvodu byla při Asociaci knihoven vysokých škol České republiky (AKVŠ ČR) založena začátkem roku 2004 Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací. Cílem Komise byla podpora vysokých škol při budování lokálních digitálních knihoven závěrečných prací, koordinace činností již existujících lokálních registrů a v konečné fázi vytvoření národního systému vysokoškolských kvalifikačních prací v elektronické podobě [KRKOŠKOVÁ, 2006]. Jedním z významných výstupů Komise bylo v roce 2005 zveřejnění Metadatového souboru pro elektronické vysokoškolské kvalifikační práce (EVSKP-MS), který vycházel především z Dublin Core a který měl být metadatovým standardem pro popis elektronických závěrečných prací v České republice [BRATKOVÁ, MACH, 2006].

Velkou změnu v problematice zveřejňování a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací v České republice znamenala novelizace

vysokoškolského zákona (Zákon č. 552/2005 Sb. o vysokých školách), kde se v §47b ukládá vysokým školám povinnost zveřejnit disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací [KŘEŠŤANOVÁ, HOLCOVÁ, 2006]. Způsob zveřejnění má být stanoven vnitřním předpisem školy. Dále se v zákoně uvádí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce bez ohledu na výsledek obhajoby [KŘEŠŤANOVÁ, HOLCOVÁ, 2006].

Zákon nabyl účinnosti 1.1.2006 a vyvolal bouřlivé debaty v právních kruzích i mezi odbornou veřejností. Mezi první problematickou část patří ona „databáze kvalifikačních prací“. Zákon neříká, zda se jedná o digitální knihovnu s plnými texty či zda pojmu „databáze kvalifikačních prací“ zcela odpovídá třeba knihovní katalog s bibliografickými záznamy o závěrečných pracích.

Dalším problémovým momentem §47b je, že autor odevzdáním práce souhlasí se zveřejněním, což je v rozporu s autorským zákonem, kde se píše, že autor má právo rozhodnout o zveřejnění svého díla [KŘEŠŤANOVÁ, HOLCOVÁ, 2006]. Mnozí právníci v tomto viděli závažné omezení autorských práv a vyvstaly dokonce i značné pochybnosti o ústavnosti §47b [KŘEŠŤANOVÁ, HOLCOVÁ, 2006]. Část právních posudků říkala, že nelze vysokoškolský zákon považovat za nadřazený nad autorský zákon a aby mohl být splněn požadavek zveřejňování prací, musí být s autory uzavřena licenční smlouva.

V polovině roku 2006 ale došlo také k novelizaci autorského zákona, kde se nově uvádí, že je možné půjčovat originály nebo kopie obhájených závěrečných prací (ve výčtu se uvádí diplomové, rigorózní, disertační a habilitační práce) pro výzkum nebo studium na místě samém, pokud ovšem takové užití autor nevyločil [JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, 2009].

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud vysoká škola chce vysokoškolské kvalifikační práce volně zpřístupňovat na internetu, musí s autory uzavřít licenční smlouvu. V případě, že škola licenční smlouvy s autory neuzavírá, může kvalifikační práce zpřístupňovat v prostorách školy (např. v IP adresách školy). Každopádně je nutné upravit vnitřní předpis školy, kde bude definován způsob zveřejnění prací. Nicméně je v zájmu školy uzavřít s autory licenční smlouvu [JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, 2009].

4.2 Digitální repozitář Univerzity Karlovy

Univerzita Karlova začala budovat vlastní Digitální repozitář v roce 2006 a to v rámci Transformačních a rozvojových projektů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [TESAŘOVÁ, KRBEC, 2006]. Cílem projektu bylo kromě zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací také zlepšení dostupnosti digitálních dokumentů vytvořených na Univerzitě Karlově jako jsou např. studijní materiály, periodika vydávaná na Univerzitě Karlově, vědecké články a příspěvky do sborníků, digitalizované historické dokumenty apod. Repozitář měl dále zabezpečit dlouhodobou ochranu digitálních dokumentů, jejich archivaci a jako celek zvýšit prestiž univerzity zviditelněním výsledků výzkumu a vědy [TESAŘOVÁ, KRBEC, 2006].

Jako ideální řešení se ukázalo budování univerzitního repozitáře v softwaru DigiTool izraelské společnosti ExLibris. Jeho výhodou je, že umožňuje zpřístupňování nejrůznějších typů digitálních objektů, ať už se jedná o textové, obrazové, audio nebo video formáty, jsou v něm integrovány metadatové standardy pro digitální knihovny (Marc21, Dublin Core, METS, PREMIS apod.) a další nástroje jako jsou technologie OAI-PMH, XML, SOAP nebo přidělování jedinečného identifikátoru Handle. Dalším přínosem pro Univerzitu Karlovu je bezproblémová spolupráce s ostatními knihovními aplikacemi jako je Centrální katalog budovaný v systému Aleph nebo se systémem SFX. DigiTool dále podporuje systém jednotného přihlášení (Single Sign-On) nebo autentikaci uživatelů pomocí systému LDAP, díky kterému je možný i vzdálený přístup k digitálním objektům [TESAŘOVÁ, 2006].

V systému DigiTool lze objekty jak plnotextově indexovat a pak v nich pomocí indexů vyhledávat, tak členit do nejrůznějších sbírek. Uživatel může digitální objekty hledat pomocí jednoduchého nebo pokročilého vyhledávání, případně procházet stromovou strukturu jako v katalogu. Systém dále umožňuje různá přístupová práva na různé sbírky - jedna může být zcela přístupná komukoliv z internetu, v jiné lze zpřístupnit pouze popisná metadata a objekty jen po autentikaci oprávněných uživatelů a další může být přístupná jen z rozsahu IP adres nějaké konkrétní instituce (třeba jen na půdě jedné fakulty nebo jen její knihovny).

První digitální sbírkou v Repozitáři Univerzity Karlovy byla digitalizovaná sbírka historických pramenů uložených v Archívu Univerzity Karlovy. Jednalo se o listiny, matriky, pečeti a protokoly ze 14.-19. století. Samotná digitalizace probíhala už od roku 2004 ve spolupráci se specializovanou firmou. Při samotné digitalizaci byl ke každému objektu vytvořen metadatový popis ve formátu MASTER, který je ovšem pro zpřístupňování objektů veřejnosti velmi složitý, proto byla ve spolupráci s Národní knihovnou vyvinuta konverzní tabulka do formátu Dublin Core a formát MASTER byl u každého objektu zachován jako archivní. Na základě požadavků Ústavu dějin Univerzity Karlovy byl přístup ke sbírce omezen pouze na IP adresy Archivu UK, tudíž tato sbírka je přístupná pouze pro vědce a odbornou veřejnost. Časem byla část sbírky otevřena a je momentálně veřejně přístupná [TESAŘOVÁ, KRBEČ, 2006]. Veřejně přístupná část sbírky viz obr. 3.

Obr.3 Veřejně přístupná část sbírky historických listin Ústavu dějiny a Archívu UK

4.2.1 Budování digitální knihovny závěrečných prací v Repozitáři Univerzity Karlovy

Budování sbírky digitálních verzí závěrečných prací na Univerzitě Karlově bylo odstartováno v rámci rozvojového projektu Ministerstva školství, mládeže a

tělovýchovy „Archivace a zpřístupnění digitálních verzí kvalifikačních prací“ v roce 2006. Do projektu se zapojilo 10 ze 17 fakult Univerzity Karlovy (konkrétně se jednalo o 2. lékařskou fakultu, Evangelickou teologickou fakultu, Filozofickou fakultu, Fakultu humanitních studií, Katolickou teologickou fakultu, Matematicko-fyzikální fakultu, Pedagogickou fakultu, Právnickou fakultu, Přírodovědeckou fakultu a Fakultu sociálních věd), technickou a metodickou podporu projektu poskytl Ústav výpočetní techniky Univerzity Karlovy [PABIÁNOVÁ, 2006].

Celý projekt byl zahájen na základě iniciativy jednotlivých fakultních knihoven. V každé zapojené knihovně byl vybrán jeden pracovník, jehož úkolem bylo spolupracovat s dalšími součástmi fakulty na propagaci projektu a zároveň s Ústavem výpočetní techniky při testování vkládání prvních prací. Ústav výpočetní techniky se zavázal k zajištění provozu digitální knihovny i po skončení celého projektu. K budování repozitáře byl vybrán DigiTool, který se osvědčil už při projektu digitální knihovny historických materiálů Archivu UK.

V rámci projektu byly nutné vyřešit několik problémových oblastí. Nejprve bylo nutné stanovit postup sběru prací a metadat na jednotlivých fakultách a vypracovat obecné workflow zpracování elektronických verzí od získání práce až po její zpřístupnění v repozitáři. Mezi další cíle patřilo vytvoření šablon pro psaní kvalifikačních prací, stanovení vhodných formátů souborů pro odevzdávání, zpřístupňování a dlouhodobé uchovávání elektronických verzí prací a definování popisných metadat. V konečné fázi mělo být v projektu vytvořeno webové rozhraní pro vkládání elektronických verzí prací spolu s posudky a propojení Repozitáře s Informačním systémem Univerzity Karlovy z důvodu přebírání větší části popisných metadat právě z Informačního systému. Aby sběr elektronických verzí mohl bez problémů probíhat, bylo rovněž nutné realizovat změnu vnitřních předpisů univerzity [PABIÁNOVÁ, 2006].

Z řad účastníků projektu byla vytvořena pracovní skupina, která se zabývala řešením problematiky projektu, založena e-mailová konference a webovské stránky projektu na <http://evskp.cuni.cz>. Jako první bylo navrženo ideální workflow zpracování vysokoškolských kvalifikačních prací v elektronické podobě. Životní cyklus závěrečné práce by měl probíhat následovně [PABIÁNOVÁ, 2006]:

- 1) Studentovi je zadána závěrečná práce a k ní je stanoven vedoucí práce. Informace o práci jsou zaneseny do Informačního systému UK

- 2) Student pomocí webového rozhraní nahraje práci do IS v jednom z povolených formátů (v rámci jednání pracovní skupiny bylo rozhodnuto, že text práce musí být odevzdán buď ve formátu DOC, ODT, PDF, RTF nebo TeX, přílohy práce budou odevzdány v jednom souboru ve formátu zip. Pokud by práce měla jen jednu přílohu, může být odevzdána v původním formátu). Dále autor práce doplní abstrakt v češtině a angličtině a klíčová slova.
- 3) Pověřený zaměstnanec fakulty po odevzdání tištěné verze práce zkontroluje, zda se elektronická verze dokumentu shoduje s tištěnou, přidá k práci posudky a zadá údaje o budoucí obhajobě.
- 4) Převod textu práce do formátu PDF a její export spolu s popisnými metadaty do Repozitáře UK, kde bude zpřístupněna 5 dní před obhajobou.
- 5) Po obhajobě je do IS zaznamenán výsledek obhajoby, který je následně exportován do Repozitáře.
- 6) K popisným metadatům může pracovník knihovny doplnit další předmětová hesla. Dále bude následovat export popisných metadat do Centrálního katalogu a případně do dalších systémů jako např. Národní registr kvalifikačních prací

Pro popisná metadata byl zvolen formát Dublin Core resp. Metadatový soubor pro elektronické vysokoškolské kvalifikační práce (EVSKP-MS), který doporučila Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací jako národní formát pro popis závěrečných prací v České republice. Oproti národnímu formátu byly některé prvky stanovené jako povinné (jednalo se o datum narození autora, překlad názvu a podnázvu do angličtiny, překlad abstraktu do angličtiny s výjimkou bakalářských prací, předmětový popis, instituce archivující a zpřístupňující práci, osoby podílející se na vedení a oponování práce, datum obhájení a typ studijního programu). Pro věcný popis byl zvolen Konspekt [PABIÁNOVÁ, 2006].

Ve spolupráci s Ústavem informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty UK byly vytvořeny obecné šablony pro psaní kvalifikačních prací ve formátech DOC a TeX. Šablony byly vystaveny na webové stránky projektu. Pro zpřístupňování prací v Repozitáři byl zvolen formát PDF.

4.2.2 Problémy řešení projektu

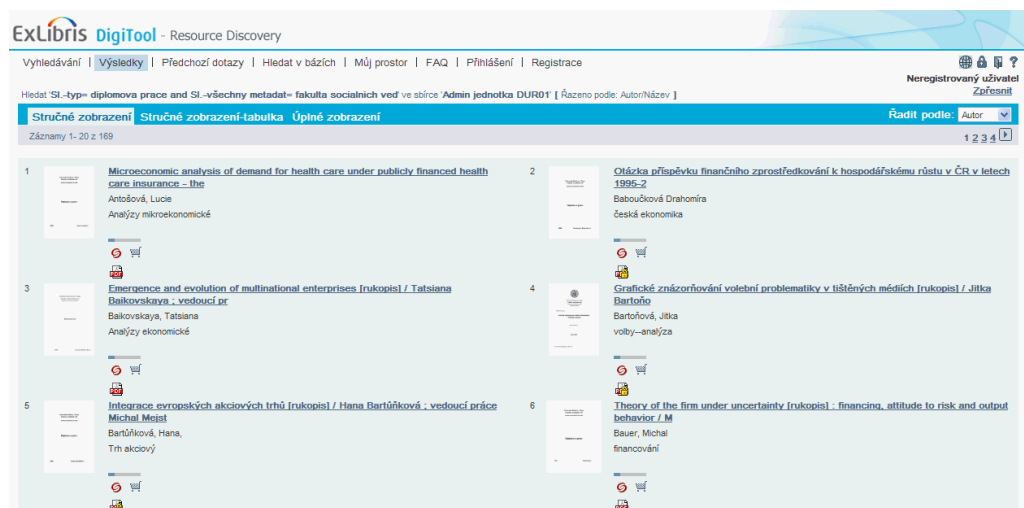
Ke změně Studijního a zkušebního řádu Univerzity Karlovy došlo 21.4.2006. V části o zveřejňování závěrečných prací je stanovena povinnost pět dní před obhajobou zpřístupnit práci k nahlédnutí veřejnosti [Studijní a zkušební řád UK, 2006]. Dále se zde uvádí, že práce, u kterých proběhla obhajoba mají být včetně posudků a výsledků obhajoby zveřejněny do 21 dní po obhajobě a to prostřednictvím věcné nebo elektronické databáze. Přesné podmínky zpřístupnění prací stanoví opatření děkana fakulty. Dále je zde stanovena povinnost odevzdat práci i v elektronické formě ve lhůtě stanovené děkanem fakulty, pokud to nevyklučuje povaha práce.

Studijní a zkušební řád nutně vyžadoval zpřesnění přímo na jednotlivých fakultách. Není zde bohužel přesně řečeno, zda se elektronickou databází myslí repozitář s elektronickými verzemi prací nebo zda tuto podmínku splňuje i elektronický katalog knihovny. Problémový je i pojem věcná databáze. Dále ve Studijním a zkušebním řádu chybí výčet případů, kdy není možné práci zpřístupnit.

Na Univerzitě Karlově vládli mezi fakultami i značný rozpor v přístupu k §47b vysokoškolského zákona. Zatímco část děkanů ho vítala (např. Jan Sokol, děkan Fakulty humanitních studií ve svém článku Vysokoškolský zákon opět trochu jiný, který byl publikován v časopise Forum č.3/2006), na jiných fakultách vládly obavy z porušování autorských práv a taktéž z možného zneužívání závěrečných prací (Právnická fakulta se např. postavila proti zpřístupňování závěrečných prací pomocí elektronické databáze – viz Zápis ze zasedání Akademického senátu Právnické fakulty 6.4.2006).

V průběhu řešení projektu došlo bohužel ke změně priorit v Informačním systému UK a webové moduly pro vkládání prací nebyly uvedeny do provozu. Bylo proto nutné najít náhradní řešení vkládání prací. Účastníci projektu se dohodli, že import prací přejde na knihovny, které budou digitální objekty ukládat do Repozitáře přímo pomocí klientské aplikace Meditor systému DigiTool. K tomu bylo nutné proškolit vybrané pracovníky knihoven pro práci s Meditorem a nainstalovat aplikaci na jednotlivých pracovištích.

Koncem roku 2006 byly do Repozitáře vloženy první závěrečné práce sesbírané ve většině případů na základě dobrovolnosti. Výjimkou byla Fakulta humanitních studií, kde se elektronické verze prací vybírají už od roku 2001 [Studijní a zkušební řád FHS UK, 2001]. Do Repozitáře byl v testovacím režimu vložen vzorek prací z Fakulty humanitních studií, Katolické teologické fakulty, Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty, Fakulty sociálních věd a Matematicko-fyzikální fakulty. Knihovníci vložili práci v elektronické podobě, vytvořili plnotextový index, technická metadata a náhled titulní strany kvůli zobrazení pro uživatele a popsali práci v metadatovém formátu EVSKP-MS. Dále byly vytvořeny sbírky pro jednotlivé fakulty, kde se práce člení nejen dle fakulty, kde byla práce obhájená, ale i dle roku obhájení a typu práce. Repozitář byl zpřístupněn na adrese <http://repozitar.cuni.cz>. Přístup k plným textům prací byl omezen pouze na IP adresy Univerzity Karlovy. Ukázka sbírky vysokoškolských kvalifikačních prací viz obr. 4.

Obr. 4 Ukázka sbírky vysokoškolských kvalifikačních prací na UK

4.2.3 Budování Repozitáře na Univerzitě Karlově v letech 2007-2009

V průběhu let 2007-2009 se začaly postupně měnit předpisy jednotlivých fakult UK a začaly být přijímány změny ve smyslu povinného vybírání závěrečných prací i v elektronické podobě. Příslušná opatření přijaly např. 2. lékařská fakulta, 3.

lékařská fakulta, Fakulta sociálních věd, Filozofická fakulta, Matematicko-fyzikální fakulta a Právnická fakulta. Vkládání prací bylo stále v kompetenci jednotlivých fakulturních knihoven.

V průběhu roku 2007 bylo potřebné otestovat volně dostupné programy pro konverzi prací do formátu PDF. Autoři mohou odevzdat práci ve formátu MS Word nebo Open Office, ale jen někteří jí dodali ve formátu PDF. PDF je také formát pro zobrazení, takže pracovník knihovny, který práci do Repozitáře vkládá, jí musí do PDF z jiných formátů konvertovat. Ne každý volně dostupný nástroj ale vytváří validní PDF. Nevalidní PDF často není schopné pracovat s českou diakritikou a nelze z něj vytvořit plnotextový index pro vyhledávání. Pracovníci Ústavu výpočetní techniky testovali volně dostupné konvertory právě z hlediska vytváření validních PDF a vyhovující byly doporučeny fakultám k užívání. Jejich seznam byl dostupný na webovém sídle projektu <http://evskp.cuni.cz>, následně byl přesunut na podpůrný web Digitálního repozitáře <http://digitool.cuni.cz>.

Vzhledem k faktu, že metadata nebyla přebírána z Informačního systému, jak se původně předpokládalo, bylo nutné najít alternativní řešení, které knihovnám usnadní nakládání se závěrečnými pracemi. Knihovníci měli obvykle k dispozici jak tištěnou tak elektronickou verzi. Zpracování v knihovnách vypadalo tak, že pracovník vzal tištěnou verzi práce, zkatologizoval jí do Centrálního katalogu ve formátu Marc21 a připojil informace o tištěné verzi. Poté elektronickou verzi té samé práce nahrál do Univerzitního repozitáře a vytvořil k ní popisná metadata ve formátu Dublin Core resp. EVSKP-MS. Práce na popisných metadatech byla tudíž duplicitní. Pro ušetření duplicitní práce bylo vhodné upravit způsob zpracování tohoto typu dokumentu

V průběhu let 2007-2008 začaly práce na propojení Digitálního repozitáře s Centrálním katalogem budovaném v knihovním systému Aleph. Jako prioritní pro zpracování kvalifikační práce byl vybrán Centrální katalog, protože poskytuje možnosti validace polí dle řízených slovníků a národních autorit. Po vytvoření bibliografického záznamu v systému Aleph je elektronická verze nahrána do Repozitáře a popisná metadata jsou stažena přes Z39.50 bránu a následně připojena k digitálnímu objektu. Tím se ušetřila zbytečná dvojitá práce při vytváření popisných metadat.

V Centrálním katalogu jsou práce popisovány pomocí Marc21 a v Repozitáři pomocí Dublin Core resp. EVSKP-MS. Z toho důvodu byly zahájeny

práce na konverzi metadat z Marc21 do formátu Dublin Core. Konverzní tabulka byla vypracována, ale konverze nakonec z technických důvodů nebyla realizována. Bylo rozhodnuto, že i v repozitáři budou digitální objekty popisovány pomocí formátu Marc21.

Tento postup se posléze ukázal jako výhodný ze dvou důvodů. Prvním bylo, že katalogizátoři se nemuseli učit popis prací ve formátu Dublin Core. Navíc Aleph disponuje prostředky pro hromadné opravy záznamů popisných metadat. Druhým důvodem výhodnosti Marc21 bylo to, že pak šlo snadněji zrealizovat automatické importy linků do bibliografických záznamů na plné texty prací uložených v Repozitáři. Importy se realizují jednou týdně na základě shody pole 001 v záznamech uložených v Alephu a DigiToolu a do bibliografického záznamu se vloží pole 856 s URL plného textu práce. Uživatelé, pokud hledají závěrečnou práci, mohou tudíž využít jak Repozitář, tak Centrální katalog.

Digitální univerzitní repozitář se v průběhu roku 2008 začal rozrůstat i o další typy dokumentů a to o sbírku digitalizovaných historických map Přírodovědecké fakulty UK a sbírku CERGE-EI (open access články a disertace z oboru ekonomických věd vzniklých pro potřeby portálu Economist Online). Knihovny UK dále projevíly zájem o využití Repozitáře i pro další typy dokumentů mimo závěrečných prací a to o výroční zprávy, digitalizované časopisy vydávané fakultami, příspěvky ze sborníků, Karolinky apod. Repozitář proto už nadále nešlo mít uzavřený pouze na IP adresy Univerzity Karlovy, ale bylo nutné zpřístupnit některé sbírky veřejnosti. Bylo rozhodnuto, že veškerá metadata, i pro závěrečné práce, budou přístupná všem, ale plné texty závěrečných prací budou přístupné pouze v síti UK a navíc pro studenty a zaměstnance UK bude umožněn vzdálený přístup a to pomocí autentikace přes systém LDAP.

Koncem roku 2009 bylo v Digitálním repozitáři UK uloženo kolem 9000 závěrečných prací v elektronické podobě. Většina bez oponentských posudků, protože ty obvykle do knihovny spolu s pracemi dodány nebyly.

4.2.4 Změny v budování repozitáře

V polovině roku 2009 otřásl českou laickou i odbornou veřejností skandál na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni spojený s plagiátorstvím

závěrečných prací a udělováním vysokoškolských titulů v podezřele krátké době [NĚMEČEK, ČÁPOVÁ, 2009]. Skandál se dotkl nejen Západočeské univerzity, ale všech vysokých škol v České republice. Plzeňská aféra jasně ukázala, že je potřeba výsledky vysokoškolského studia, zvláště závěrečné práce, zpřístupnit veřejnosti, aby už v budoucnu k podobným aférám nemohlo docházet.

První opatření přijaté na Univerzitě Karlově bylo otevření Repoziáře i pro zájemce z řad veřejnosti Opatřením rektora č. 39/2009. Zájemci o nahlédnutí do plných textů se musí nejprve do Repoziáře zaregistrovat pomocí formuláře, kde je potřeba vyplnit jméno, příjmení a kontaktní údaje (e-mail, telefon, kontaktní adresu) a potvrdit, že dotyčný souhlasí s tím, že dokumenty nezneužije k výdělečným účelům ani je nebude vydávat za činnosti jiné osoby než autora. Na uvedený e-mail zájemci přijdou přihlašovací údaje platné jeden rok.

Dalším krokem bylo rozhodnutí o sjednocení přístupu všech fakult k odevzdávání elektronických verzí vysokoškolských kvalifikačních prací a jejich povinné zpřístupňování přes Digitální repoziář.

Metodický materiál, který přesně popisuje nové povinné workflow nakládání se závěrečnými pracemi, je v současné chvíli v připomínkovacím řízení na jednotlivých fakultách UK, nicméně je velice pravděpodobné, že životní cyklus závěrečné práce na UK bude vypadat následovně [MAŇÁSEK, 2010]:

- 1) Fakulta vypíše seznam témat ve studijním informačním systému UK (dále jen „IS Studium“). Zájemce se o téma přihlásí, poté následuje závazné potvrzení přidělení tématu práce studentovi vedoucím práce nebo na studijním oddělení.
- 2) Student do IS Studium vloží text práce ve formátu PDF (v IS Studium je dostupný online konvertor do formátu PDF), přílohy (příloha může být pouze jedna, takže více příloh musí být zkomprimováno do ZIP souboru) a abstrakt v češtině a angličtině (student má možnost buď abstrakt vyplnit přímo v IS Studium nebo ho přiložit jako samostatný soubor v PDF). Z technických důvodů nemůže mít text práce ani přílohy větší velikost než 850 MB. V případě příloh s větší velikostí student odevzdá tyto větší soubory na DVD nosiči přímo na fakultě a jejich vložení do systému zajistí Ústav výpočetní techniky UK. Student také může využít IS Studium jako zálohu pro dočasné verze práce nebo

pro zpřístupňování verzí práce vedoucímu. Teprve potvrzením, že se jedná o definitivní verzi práce, je práce považovaná za odevzdanou. Dále student musí při odevzdání práce potvrdit, že souhlasí nebo nesouhlasí s trvalým uložením práce v projektu Theses.cz. Všechny práce budou po odevzdání kontrolovány v systému Theses.cz na plagiáty, pokud tak rozhodne příslušná fakulta.

- 3) K práci budou připojeny posudky oponentů a vedoucího a zároveň v této době může vedoucí práce podat návrh na nezveřejnění práce, nezveřejnění přílohy práce nebo odložení zveřejnění práce. Pro nezveřejnění práce musí být závažné důvody a schválení nezveřejnění práce podléhá souhlasu rektora UK. O nezveřejnění přílohy práce a o odložení zveřejnění práce rozhoduje děkan, případně proděkan, fakulty. Maximální doba, po kterou lze odložit zveřejnění práce, je zatím stanovena na 365 kalendářních dní.
- 4) Po obhájení práce je výsledek obhajoby zaznamenán v IS Studium a oprávněným pracovníkem je zkontrolováno, zda jsou opravdu přiloženy všechny potřebné soubory a zda jsou vyplněny všechny povinné údaje. V této fázi se i připojuje rozhodnutí o návrhu na případné nezveřejnění práce.
- 5) Digitální objekty jsou spolu s popisnými metadaty ve formátu Marc21 exportovány do Repozitáře UK. Exporty budou probíhat vždy v noci. Zatím je plánovaná denní aktualizace Repozitáře. Do digitální knihovny budou předávány jak obhájené, tak neobhájené práce a posudky k nim. Následně pouze u obhájených prací proběhne export popisných metadat do Centrálního katalogu. U prací, které nesmí být zveřejněné, proběhne pouze export popisných metadat a to jak do Univerzitního repozitáře, tak do Centrálního katalogu.
- 6) Informace o nových závěrečných pracích v Centrálním katalogu bude knihovnám, které mají tištěné verze, přicházet e-mailem. Bibliografické záznamy budou obohaceny URL adresou k plnému textu práce v Repozitáři a před samotným importem budou autoritní údaje synchronizovány se Souborem národních autorit (týká se především vedoucích a oponentů prací). Knihovníci mohou následně záznamy obohatit o předmětová hesla a připojit informace o tištěné verzi práce.

Výše popsané workflow bude dle posledního návrhu pro fakulty povinné od 1.8.2010 [MAŇÁSEK, 2010]. Pro knihovny s sebou tato změna nese obrovskou výhodu v tom, že jim odpadne nutnost originální katalogizace závěrečných prací.

Z IS Studium budou do Digitálního repozitáře a následně i do Centrálního katalogu přejímána následující popisná metadata:

- Jméno autora
- Název (příp. podnázev) práce v češtině
- Název (příp. podnázev) práce v angličtině
- Typ práce
- Vedoucí práce
- Jméno oponenta/oponentů
- Jméno konzultanta/konzultantů
- Výsledek obhajoby (obhájeno a známka nebo neobhájeno)
- Studijní program a obor autora práce
- Katedra, kde byla práce obhájena
- Abstrakt v českém a cizím jazyce

Výše uvedená pole jsou povinná. Nepovinně student vyplňuje i klíčová slova k práci, ta ale nebudou přijímána ani do Repozitáře ani do Centrálního katalogu. Důvodem je to, že v Centrálním katalogu se pracuje s řízenými slovníky předmětových hesel. Volně tvořená klíčová slova nesplňují standard katalogizační politiky Univerzity Karlovy.

Dále bylo rozhodnuto, že fakulty musí do Repozitáře zpětně dodat i závěrečné práce odevzdané k obhajobě po 1. lednu 2006. Elektronické verze takovýchto prací budou taktéž vkládány přes IS Studium odpovědnou osobou na fakultě a nikoliv už v knihovnách pomocí klientské aplikace Meditor, což přinese knihovnám další ulehčení práce.

Každá práce, která projde do Repozitáře a Centrálního katalogu přes IS Studium, bude jak v Repozitáři tak v Centrálním katalogu brána jako nová. Takový postup s sebou ovšem přináší nebezpečí vzniku duplicit. Aby se tomu zabránilo, proběhne nejprve migrace dat z Alephu a DigiToolu do IS Studium, kde proběhne

synchronizace dat. S pracemi odevzdanými k obhajobě od roku 2006, které dosud nebyly součástí Repoziáře, bude pak exportován v popisných metadatech jedinečný identifikátor (konkrétně se jedná o pole 001 v Marcu21), podle kterého bude okamžitě patrné, že práce už má záznam v Centrálním katalogu a ten tudíž nebude do katalogu opakovaně převzat. V tom případě bude pouze přebráno URL digitálního objektu a to vloženo do příslušného bibliografického záznamu v Centrálním katalogu.

Pro hladký průběh výše popsaného postupu a bezproblémové vkládání závěrečných prací musí každá fakulta stanovit jednoho nebo více koordinátorů, kteří budou komunikovat s Ústavem výpočetní techniky ohledně synchronizace dat, zajistí opravy případných chyb a budou také mít na starosti hladký průběh vkládání nových i starších dokumentů [MAŇÁSEK, 2010].

Pokud by fakulty neměly k dispozici elektronické verze prací odevzdaných k obhajobě od roku 2006, bude poskytnut fakultám knižní skener, který bez poškození tištěné verze vytvoří elektronickou kopii ve formátu PDF. Práce, obhájené před rokem 2006, bude možné také skenovat a vkládat do Repoziáře, ale přístup k plným textům bude omezen pouze na IP adresy Univerzity Karlovy.

4.3 Theses.cz a odhalování plagiátů

O národním registru vysokoškolských kvalifikačních prací se mezi odbornou veřejností vedly dlouhé debaty, které mimo jiné byli podnětem pro vznik Odborné komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací při AKVŠ. Ta také začala připravovat projekt Národního registru a v roce 2007 plánovala zažádat Ministerstvo školství o grant na jeho realizaci [BRANDEJS, 2008].

Dalším projektem, pro který byla v té samé době připravována žádost o grant, byl projekt Masarykovy univerzity pro odhalování plagiátů ve vysokoškolských pracích na celonárodní úrovni. Projekt byl připravován na základě pozitivního ohlasu, který získal Informační systém Masarykovy univerzity, kde byl nástroj pro odhalování plagiátů implementován už v roce 2006 a v roce 2007 byl oceněn cenou na prestižní konferenci Inforum [BRANDEJS, 2008].

V září 2007 došlo k dohodě mezi Masarykovou univerzitou a Komisí pro EVŠKP a v říjnu 2007 byl podán společný centralizovaný rozvojový projekt u Ministerstva školství s názvem „Národní registr VŠKP a systém pro odhalování plagiátů“. Jako hlavní řešitelé byli uvedeni Masarykova univerzita a Vysoká škola ekonomická v Praze. K projektu se připojilo 17 vysokých škol z České republiky. Masarykova univerzita byla odpovědná za technologickou realizaci projektu, zatímco Vysoká škola ekonomická si vzala na starost koordinaci návrhu struktur a funkcí národního registru s přihlédnutím k doporučením Odborné komise pro EVŠKP. Pro projekt byla registrována doména Theses.cz (příp. Thesis.cz) a oficiální název serveru zní Vysokoškolské kvalifikační práce [BRANDEJS, 2008].

4.3.1 Průběh řešení projektu

Systém byl hned od počátku koncipován tak, že každá škola si může zvolit jen nějakou část z nabízených funkcí. Takže zcela záleží na vysoké škole, zda bude chtít Theses.cz využít jen na vystavení popisných metadat nebo i jako úložiště pro plné texty s možností zpřístupnění (buď v nějakém omezeném režimu nebo zcela volně), případně zda bude chtít využít pouze funkce vyhledávání plagiátů. Systém Theses.cz je vytvářen v originálním softwaru Masarykovy univerzity a nebylo zde využito žádného komerčního ani volně dostupného open-source systému k budování digitální knihovny.

Za každou školu jednal s Masarykovou univerzitou vybraný zástupce, který posílal připomínky k projektu za svoje pracoviště. S ním také Masarykova univerzita komunikovala i ohledně uzavírání smlouvy, kde je přesně definován způsob spolupráce, především rozsah a způsob předávání dat [BRANDEJS, 2008].

Pro přenos metadat se používá formát XML. Pro import je možné využít tři různé způsoby přenosu dat – formulář v autentizované části Theses.cz, přenos dat pomocí protokolu HTTPS nebo sklizení metadat pomocí protokolu OAI-PMH [STANČÍK, 2009].

V Theses.cz se používají dva druhy popisných metadat – vlastní formát Theses 1.0, který vychází z Dublin Core a formát EVSKP-MS 1.1, který vyvinula Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských

kvalifikačních prací při AKVŠ na jaře 2008 pro potřeby Národního registru a který také prioritně vychází z Dublin Core. Oba formáty mají následující společné prvky:

- Název práce (dc:title)
- Alternativní název práce (dc:terms:alternative)
- Autor (dc:creator)
- Klíčová slova (dc:subject)
- Název školy, kde byla práce obhájena (dc:publisher)
- Datum odevzdání práce (dcterms:dateSubmitted)
- Datum obhájení práce (dcterms:dateAccepted)
- Typ závěrečné práce (dc:type)
- Identifikátor práce (dc:identifier)
- Jazyk, ve kterém je práce napsána (dc:language)
- Citace práce (dcterms:bibliographicCitation)
- Abstrakt práce (dc:abstract, u Theses se jedná o dc:description)
- Práva k užívání práce (dc:rights)

Oba formáty navíc přebraly ještě prvky z formátu ETD-MS a to Akademický titul (EVSKP_MS thesis:name, v Theses degree.name), Typ studijního programu (thesis:level, degree.level), Studijní program nebo obor (formát Komise pro program i obor užila prvek thesis.discipline, zatímco Theses používá pro program degree.discipline a pro obor prvek degree.field) a Instituce přidávající titul (thesis.grantor, degree.grantor).

Oba formáty se ještě liší v použitých prvcích. Theses 1.0 navíc definuje ještě Datum zveřejnění plného textu (dcterms:available) a Fakultu přidávající titul (degree.grantor.faculty). Formát EVSKP-MS definuje navíc ještě šest dalších prvků: Obsah VŠKP (dcterms:tableOfContents), Vedoucí nebo oponent VŠKP (dc:contributor), Datum vytvoření VŠKP (dcterms:created), Datum modifikace VŠKP (dcterms:modified), Médium (formát souboru) VŠKP (dcterms:medium) a Rozsah VŠKP (dcterms:extent).

Formát EVSKP-MS je bohatší a podrobnější oproti Theses, kde jsou oproti tomu všech prvky kromě Klíčových slov povinné. Dá se říci, že hlavní rozdíl je

kromě v bohatosti také ve větším množství nepovinných prvků u formátu EVSKP-MS. Záleží zcela na zúčastněné škole, který z obou formátů bude využívat.

4.3.2 Odhalování plagiátů v systému Theses.cz

Hlavní předností systému Theses.cz je nástroj na odhalování plagiátů, který je originálním softwarem vyrobeným přímo na Masarykově univerzitě a který dokonce skončil na druhém místě v mezinárodní soutěži ve vyhledávání plagiátů 1st International Competition on Plagiarism Detection [Ikaros, 2009].

Nástroj na odhalování plagiátů je na Masarykově univerzitě vyvíjen od roku 2006 v rámci Informačního systému Masarykovy univerzity a je k dispozici i studentům, kteří si mohou svoji práci zkontrolovat ještě před odevzdáním. Tvůrci systému si pochvalují, že takový nástroj má silný preventivní účinek a student raději investuje čas do řádného vypracování úkolu než by riskoval problémy při odhalení [BRANDEJS, 2009].

Systém Theses.cz má implementovány následující funkce pro vyhledávání plagiátů: vyhledání podobných souborů k jedné práci, globální vyhledávání plagiátů a grafické zobrazení podobnosti v dokumentech podezřelých z plagiátorství [STANČÍK, 2009].

Vyhledání podobných dokumentů v jedné práci kontroluje podobnost nejen v Národním registru, ale i v dalších systémech (konkrétně se jedná o projekt Odevzdej.cz – odhalování plagiátů v seminárních pracích, dokumenty uložené v dalších systémech provozovaných na Masarykově univerzitě a s některými vybranými zdroji na internetu jako např. Wikipedie). Uživatel může předem vyloučit z prohledávání soubory od stejného autora nebo pokud je podobnost s jinými dokumenty menší než 10% [STANČÍK, 2009].

Seznam podobných dokumentů se uživateli zobrazí bez ohledu na přístupová práva k nim, což umožňuje vyhledávání plagiátů i zájemcům z řad studentů. U výsledků je zobrazeno URL podezřelých dokumentů, u nepřístupných je uveden kontakt na správce systému, který má práci ve vlastnictví. Tvůrci systému Theses.cz ovšem doporučují kontaktovat správce až při vážném podezření na plagiát. Jako pomůcku pro vážné podezření na plagiát je možné využít funkce, která vypíše do

vzorového souboru podobnosti z podezřelých prací a to buď ve formátu HTML, PDF nebo XML [STANČÍK, 2009].

Globální vyhledávání plagiátů je povoleno pouze pověřeným osobám z jednotlivých škol. Prohledávané zdroje jsou stejné jako v předchozím případě, zásadní rozdíl je ale v možnostech prohledávání. Globální vyhledávání umožňuje ke všem souborům daného pracoviště (katedry, fakulty, školy) najít všechny podobné dokumenty. Vyhledávání je možné omezit kromě prací s tím samým autorem jen na soubory vložené po nějakém datu, na soubory s větší podobností než tou, kterou pracovník stanoví, na velikost souboru (platí pro textové soubory) a na soubory, které byly nebo nebyly již dříve označeny jako plagiáty [STANČÍK, 2009].

Samostatná aplikace Podobnost souborů pracuje se dvěma soubory naráz, kdy je shodný text graficky vyznačen. Uživatel si může nechat zobrazit pouze shodný text nebo celý dokument. Aplikace umožňuje vygenerování protokolu o podobnosti souborů a to buď ve formátu PDF nebo XML [STANČÍK, 2009].

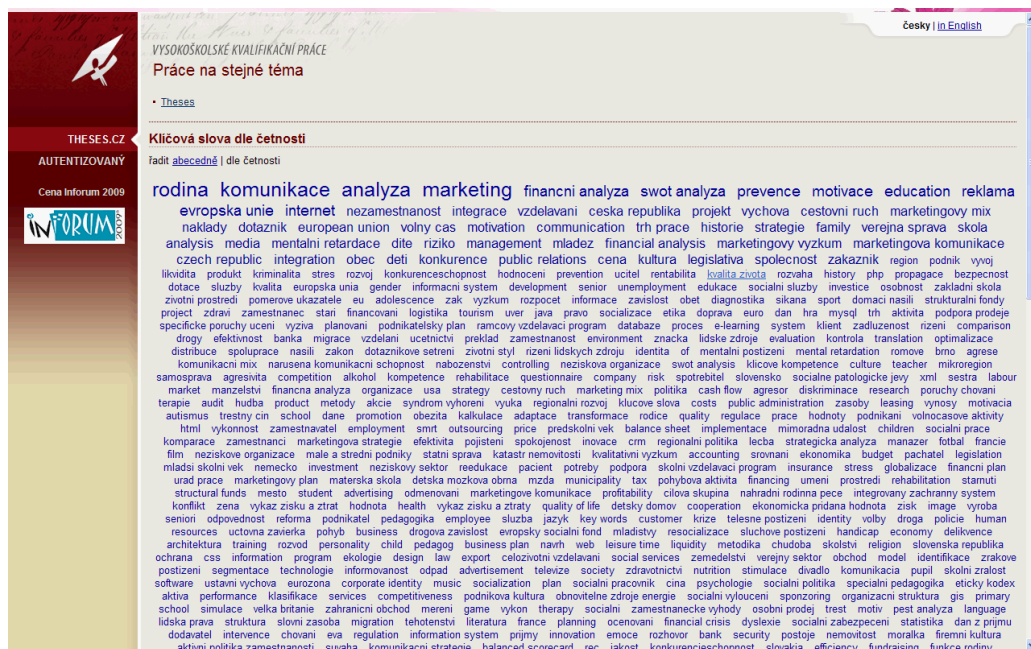
Databáze, v níž se kontrolují plagiáty, obsahovala koncem roku 2009 skoro 1,5 milionů dokumentů [BRANDEJS, 2009]. Vývojový tým Masarykovy univerzity testuje možnosti prohledávání podobností s celým internetem. Implementace do systému Theses.cz je plánovaná na rok 2010 [BRANDEJS, 2009].

4.3.3 Zkušenosti z provozu systému Theses.cz

První data byla do systému importována v květnu 2008. V tu samou dobu byla do Theses.cz rovněž implantována první verze nástroje na odhalování plagiátů a v srpnu 2008 byla spuštěna možnost sběru dat pomocí protokolu OAI-PMH. V květnu 2009 bylo do projektu zapojeno 20 vysokých škol z České republiky a dvě školy ze Slovenska [STANČÍK, 2009]. V polovině roku 2010 plánuje připojení i Univerzita Karlova.

V květnu 2009 obsahoval registr kolem 60 000 závěrečných prací, nejvíce jich pocházelo z Masarykovy univerzity. Zcela volně zpřístupňují svoje práce pouze Masarykova univerzita a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, ostatní školy umožňují přístup k plným textům pouze autentikovaným uživatelům [STANČÍK, 2009].

Celkem zajímavě je v projektu řešeno vyhledávání ve veřejné části. Kromě klasického vyhledávání, které hledá zadaný textový řetězec v metadatech a v přílohách práce (systém dokonce pracuje i s časováním a skloňováním a sám hledá termín v různých časech nebo pádech), se nabízí katalogové hledání podle škol, jejich fakult, roku obhájení a získaného titulu. Dále uživatel může využít hledání dle klíčových slov v podobě tzv. mraku slov (tag cloud). Termíny z klíčových slov jsou vypsané a dle velikosti písma se pozná na první pohled i četnost termínu v metadatech (čím větší klíčové slovo, tím častěji se objevuje). Výpis je omezen na hesla vyskytující se u více než 50 prací. Tato možnost mi připadá jako velice zajímavá pro uživatele, kteří si nejsou úplně jistí termínem, který hledají. Ukázka mraku slov viz obr. 5. Jediný typ vyhledávání, který v systému Theses.cz schází, je možnost pokročilého vyhledávání.

Obr. 5 Vyhledávání dle mraku slov v systému Theses.cz

4.4 Zhodnocení vývoje v České republice

První digitální knihovny vysokoškolských kvalifikačních prací v České republice se začaly na jednotlivých vysokých školách budovat už od roku 2000. Projekty byly nekoordinované a neumožňovaly vzájemnou kooperaci. Také

neexistovala žádná celonárodní registrace těchto typů prací. Tyto důvody vedly ke vzniku Odborné komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací při AKVŠ v roce 2003. Komise si dala za cíl připravit podmínky pro sjednocení lokálních systémů do jednoho národního registru, poskytovat podporu pro školy, které plánují založení vlastní lokální digitální knihovny elektronických závěrečných prací (ať už metodickou nebo v nejasné legislativní problematice) a v konečném důsledku měla v plánu navázání spolupráce s podobnými zahraničními systémy.

Velice aktuální se stalo budování digitálních knihoven vysokoškolských prací v roce 2006 po novelizaci vysokoškolského zákona. I když zákon jednoznačně neukládá zpřístupňovat práce právě v elektronické podobě, mnoho univerzit na jeho základě začalo budovat digitální knihovny prací, protože papírová forma je z dlouhodobého hlediska neudržitelná. Navíc stále sílí hnutí a myšlenky přístupu k dokumentům v režimu Open Access, což tištěné práce nemohou splňovat.

Národní systém vysokoškolských prací se podařilo vybudovat v roce 2008 ve spolupráci Komise s Masarykovou univerzitou. V systému Theses.cz se registrují všechny typy vysokoškolských prací, což není pro národní registr zcela obvyklé. Většinou se na národní úrovni registrují vyšší typy závěrečných prací od disertací výše. Příkladem může být již zmiňovaný projekt EThOS nebo německý celonárodní registrační systém DissOnline. Činnost Komise byla vybudováním národního registru úspěšně dokončena a její členové se rozhodli pro transformaci a rozšíření záběru Komise o budování repozitářů na vysokých školách obecně.

Přídavnou hodnotou projektu Theses.cz je systém pro detekci plagiátů. I když zatím do Theses.cz nepřispívají všechny vysoké školy v České republice, dá se předpokládat, že většina se časem připojí právě kvůli možnosti vyhledávání plagiátů.

5. Srovnání systémů

Digitální knihovny se budují od 90. let 20. století především na akademické a vědecké půdě. Mezi hlavní motivace patří snadnější přístup k dokumentům v podstatě odkudkoliv pomocí internetu a rychlejší publikace vědeckých poznatků. Mezi dokumenty s vysokou informační hodnotou, patří také vysokoškolské kvalifikační práce zvláště vyššího stupně studia (disertace, rigorózní a habilitační práce). Zpřístupnění těchto dokumentů veřejnosti slouží nejen pro snadnější komunikaci vědeckých poznatků, ale také mohou sloužit i jako součást kontroly kvality studia. Vysoké školy jsou většinou hrazeny ze státních peněz a tak je požadavek přístupnosti kvalifikačních prací jako ukázka investovaných prostředků zcela na místě.

Dá se směle říct, že trendem současnosti je ústup od uzavřených a lokálně přístupných repozitářů k volně přístupným a spolupracujícím s dalšími systémy ať už na národní nebo mezinárodní úrovni.

V diplomové práci jsem popsala tři národní systémy určené pro registraci vysokoškolských kvalifikačních prací. Všechny mají několik aspektů společných. Jedná se, s výjimkou slovenského projektu, o hybridní systémy, které zúčastněným školám nabízí úložiště pro digitální dokumenty nebo z lokálních úložišť pouze sklízí metadata a URL uložených objektů. Sklizeň metadat povětšinou probíhá automatizovaně pomocí protokolu OAI-PMH a předávání metadat probíhá ve formátu XML. Pro popisná metadat je užít standard Dublin Core obohacený o prvky standardu ETD-MS. Britský projekt EThOS a český projekt Theses.cz sice neregistrují kompletní práce ze všech univerzit v daném státě, ale dá se očekávat, že časem se jim podaří kompletní celonárodní registrace vysokoškolské produkce. Slovenský projekt je ve vývoji a má ambice od začátku registrovat všechny práce, ale vzhledem k nestabilnímu politickému prostředí, které způsobilo zánik původního projektu ETD.SK, to nelze považovat za jistotu.

Shodně se všechny tři projekty zabývají problematikou detekce plagiátů. Spolu s elektronickým publikováním se dokumenty staly nejen snadno dostupnými, ale velice se usnadnilo i přebírání cizích myšlenek. I když se vysoké školy a knihovny snaží v diplomových seminářích, vzdělávacích kurzech a hodinách informační etiky vychovávat uživatele k nutnosti citování použitých zdrojů, vize

ulehčení práce opsáním cizích myšlenek je pro mnoho lidí příliš lákavá. Proto se mnoho projektů orientuje právě na odhalování takového nekalého jednání.

K relativně novým projektům v oblasti zpřístupňování závěrečných prací vyšších typů na mezinárodní úrovni patří portál DART-Europe založený před čtyřmi lety. Celý projekt je spravován skupinou DART, což je sdružení složené z evropských univerzitních knihoven, národních knihoven a konsorcií. DART dokonce patří do Evropské pracovní skupiny NDLTD. Cílem projektu je podpora produkce závěrečných prací v režimu Open Access, jejich následné využívání a jejich persistentní ochrana. V současné chvíli se na budování portálu podílí organizace z 15 zemí Evropy.

Metadata závěrečných prací ve formátu Dublin Core jsou z lokálních repozitářů sbírána pomocí protokolu OAI-PMH. Role portálu DART je informační, plné texty harvestovány nejsou, vždy se nachází v lokálním úložišti. Přesná URL adresa uloženého objektu je součástí metadat. V současné chvíli se v portálu DART Europe nachází informace o skoro 120 000 prací z 200 různých univerzit [MOYLE, 2010]. Práce se dají vyhledávat pomocí jednoduchého nebo pokročilého vyhledávání nebo lze využít funkce procházení dle autora, univerzity, sbírky (míněny jsou zde repozitáře nebo sdružení repozitářů), země nebo roku obhajoby.

Digitální repozitáře poskytují možnost snadného přístupu k materiálům, ke kterým by se jinak dostávalo velice složitě. Kooperace na národní i mezinárodní úrovni je žádoucí pro prezentaci úrovně univerzit a kvality vysokého školství. Bylo by určitě žádoucí připojit se k projektům jako je výše zmíněný portál DART Europe. Tvůrci britského projektu EThOS už o připojení k DART uvažují. Určitě by bylo žádoucí navázat kooperaci i u nás v České republice.

Závěr

Ve svojí diplomové práci jsem popsala budování digitálních knihoven kvalifikačních prací na Slovensku, ve Velké Británii a v České republice. V každém z popsaných států panují zcela jiné podmínky a i když v principu všechny tři řeší stejnou problematiku a mají podobné potíže, v každém vedly k výsledku jiné cesty.

Jednoznačně nejlepší postup byl zvolen ve Velké Británii, kde byla problematika pečlivě zmapována a celý projekt byl veden odborníky z oboru z předních britských akademických organizací. Služba EThOS se po uvedení do provozu začátkem roku 2009 setkala s velkým ohlasem a kladnou odezvou ze strany uživatelů i vysokých škol. Obzvláště zajímavě je vyřešen problém financování nákladů na zpětnou digitalizaci prací. Projekt EThOS lze jednoznačně označit za velice úspěšný a zdroj inspirace pro řešení problematiky budování celonárodního registru vysokoškolských kvalifikačních prací.

Postup zvolený na Slovensku nelze hodnotit kladně. První slibně se rozvíjející projekt ETD.SK byl změnou politické situace v podstatě ukončen. Po nějaké době naprosté stagnace vláda Slovenské republiky zahájila podporu nového vlastního projektu jménem Centrálny register záverečných prác, který ovšem v první fázi opět zkoumal a analyzoval to, co již dávno bylo řešeno v rámci předchozího projektu. I když má Centrálny register záverečných prác podporu i v zákoně a má tudíž velice reálnou šanci stát se funkčním systémem, je opravdu škoda, že úsilí nebylo raději věnováno dobudování ETD.SK. Práce předchozích řešitelů tak přišla vniveč.

Projekt Theses.cz Masarykovy univerzity se dá označit za projekt úspěšný. I když v něm nejsou zapojené všechny vysoké školy České republiky, tak jeho přínos v oblasti odhalování plagiátů oslovuje i ty nezapojené školy. Příkladem může být např. Univerzita Karlova, která se s Theses.cz začne spolupracovat v polovině roku 2010. Zapojení velké univerzity jako je Univerzita Karlova určitě přiláká i menší školy, které s kooperací zatím váhaly.

Vybudování kvalitní služby sběru, archivace a zpřístupňování kvalifikačních prací vyžaduje v první řadě legislativní oporu v příslušných zákonech a finanční dotaci od státu, která pomůže celý projekt nastartovat. Dále je nutné nejen zmapovat životní cyklus daného typu dokumentu a na jeho základě postavit službu pokud možno co nejefektivněji, ale také prozkoumat mezinárodní standardy užívané v dané

oblasti, aby byla výhledově možná bezproblémová kooperace na národní i mezinárodní úrovni.

Celý proces sběru vysokoškolských kvalifikačních prací začíná přímo na půdě vysoké školy a to vypsáním daného tématu v nějakém typu informačního systému školy. Většina vysokých škol u nás i v zahraničí se bez elektronického informačního systému, pomocí něhož je zajišťována nejrůznější agenda a administrativní činnosti školy, již neobejde. Zájemce se o dané téma přihlásí a následně, po dohodě s potencionálním vedoucím práce, je mu úkol potvrzen v informačním systému ať už přímo školitelem nebo odpovědným pracovníkem studijního oddělení.

Mnoho informačních systémů poskytuje jako nadstavbovou službu možnost uložení pracovních verzí závěrečné práce. To slouží studentovi jednak jako bezpečné úložiště záložních verzí a také může tímto způsobem předávat školiteli pracovní verze tvořeného dokumentu. Teprve v okamžiku, kdy student odsouhlasí, že vložený dokument má finální podobu, je odeslán pro další zpracování. To zahrnuje jak odeslání informace vedoucímu práce, tak oponentovi, kteří k práci dodávají posudky.

V poslední době jsou také silné tendence závěrečnou práci zkontrolovat nějakým typem nástroje pro odhalování plagiátů. Elektronické zpřístupňování poskytuje snazší možnost kontroly oproti klasickým tištěným verzím. I přesto, že z elektronického dokumentu je snadnější opisovat cizí myšlenky, je pomocí antiplagiátorských systémů relativně jednoduché toto nekalé chování odhalit. Další postup v případě podezření na plagiátorství je v plné kompetenci školy. Postih studenta, který bude odhalen, by měl být zakotven ve studijním řádu příslušné instituce.

Po obhajobě práce následuje její zpřístupnění v digitálním repozitáři školy. Z informačního systému jsou spolu s digitálním objektem odeslána i příslušná popisná metadata. Pro zobrazování textů je ve většině případů užít formát PDF. Míra zpřístupnění práce se řídí legislativou daného státu. Ve všech třech zmíněných státech je vhodné, ne-li přímo nutné, uzavírat s autory prací licenční smlouvy, pokud dokument opustí půdu školy a je odeslán ke zpracování do jiného systému, nebo pokud je volně přístupný přes internet. Zcela volná dostupnost k plným textům prací není zcela obvyklá, většinou je vyžadován nějaký typ registrace do systému, který dané dokumenty zpřístupňuje. Většina provozovatelů digitálních knihoven chce mít pod kontrolou, kdo k pracím přistupuje a zároveň potřebuje uživatele informovat, že

text nesmí být použit bez řádného ocitování a ani nesmí být zneužit ke komerčním účelům.

Zcela specifická je problematika embarga na přístup k práci, pokud obsahuje citlivé údaje, obchodní nebo průmyslové tajemství, případně pokud se připravuje k vydání a nesmí být zveřejněna dříve než vyjde tiskem. Důvody pro uvalení embarga musí být řádně osvětleny a to buď samotným studentem nebo školitelem a o znepřístupnění práce rozhodují obvykle děkani dané fakulty. Délka embarga se pohybuje od jednoho roku až na několik let, zcela záleží na rozhodnutí školy.

Poté, co kvalifikační práce doputuje z informačního systému doprovázená popisnými metadaty (často v nějaké upravené podobě postavené na základě formátu Dublin Core) až do digitálního repozitáře, může proběhnout její odeslání do národního registračního systému. Metadata jsou obvykle sbírána buď pomocí protokolu OAI-PMH nebo exportována dávkově jinými nástroji. Komunikačním formátem je vždy XML. V národním registru se buď zpřístupňují pouze metadata a na práce samotné, které zůstávají uloženy v domovském repozitáři školy, vede příslušný link nebo se do registru sklízí i plné texty.

Oba přístupy mají různé výhody. Pokud jsou sklížena pouze metadata, vyhledávání v nich může probíhat rychleji a ušetří se peníze za nákup výkonného serveru s velkým diskovým polem na uložení plných textů. V případě, že jsou přes národní registr přístupná nejen metadata, ale i samotné digitální dokumenty, má vysoká škola další záložní místo pro tyto cenné materiály, případně se může rozhodnout, že nebude investovat čas a finance do budování vlastní digitální knihovny. Pro národní registr je ideální hybridní podoba, jaká je v provozu ve Velké Británii, kdy systém poskytuje prostor jak pro ukládání plných textů, tak má v sobě zabudovaný nástroj na sklízení popisných metadat s tím, že objekty jsou uloženy externě.

Kvalitní a funkční systém nelze vybudovat bez konzultací s odborníky z řad informačních pracovníků, knihovníků a IT specialistů. Dále je nutná propracovaná a kvalitní propagační kampaň, která osvětlí laické i odborné veřejnosti přínosy digitálního

repozitáře, ať už na úrovni školy nebo státu.

V neposlední řadě je nutná podpora ze strany managementu univerzity, případně státu, pokud se jedná o národní projekt. Bez ní totiž dochází pouze k plýtvání finančních a lidských zdrojů a nevede to ke kýženému výsledku.

Seznam zkratek

AKVŠ – Asociace knihoven vysokých škol
BDK – Budovanie digitálných akademických knižníc
BTS – British Thesis Service
CERGE-EI – Center for Economic Research and Graduate Education Economics Institute
CURL - Consortium of Research Libraries in the British Isles
CZRP – Centrálný register závěrečných zpráv
DC - Dublin Core
DOI – Digital Object Identifier
EPC – Evidencia publikačnej činnosti
ETD – Electronic Theses and Dissertations
ETD-MS - Interoperability Metadata Standard for Electronic Theses and Dissertations
EThOS - Electronic Theses Online Service
EZP – Evidencia závěrečných prác
HTML – Hypertext Markup Language
HTTP – Hypertext Transfer Protocol
IS – Informační systém
ISBD - International Standard Bibliographic Description
IT – informační technologie
JISC - Joint Informations Systems Committee
JISC FAIR - Joint Informations Systems Committee Focus on Access to Intellectual Resources
LDAP - Lightweight Directory Access Protocol
METS – Metadata Encoding and Transmission Standard
NDLTD – Networked Digital Library of Theses
OAI – Open Archives Initiative
OAI –PMH – Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting
PREMIS - Preservation Metadata Implementation Strategies
RDF – Resource Description Framework
RSS - Really Simple Syndication
SGML – Standard Generalized Markup Language

SHERPA - Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access

SOAP - Simple Object Access Protocol

UKETD_DC – United Kingdom Electronic Theses and Dissertations Dublin Core

URL - Uniform Resource Locator

UTOG - UK Theses Online Group

VŠKP, příp. EVŠKP – vysokoškolské kvalifikační práce, příp. elektronické
vysokoškolské kvalifikační práce

WAI WCAG - Web Accessibility Initiative Web Content Accessibility Guidelines

XML – Extensible Markup Language

Použitá literatura

- [1] III. *Knižnice pre vedomostnú spoločnosť : stratégia rozvoja slovenského knihovníctva 2007 – 2013*. Bulletin SAK [online]. 2006, roč. 14, mimoriadne číslo [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.sakba.sk/bulletin/2006/bullm/strategia.pdf>>.
- [2] IV. *úplné znění studijního a zkušebního řádu Univerzity Karlovy v Praze ze dne 28. dubna 2006*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2006. 20 s. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.cuni.cz/UK-2543-version1-02UK4zUZ.pdf>>.
- [3] BARANAYOVÁ, Irena. *Příklady řešení digitálních knihoven kvalifikačních prací v rámci EU*. Praha, 2006. 56 s., [6] s. příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovníctví. [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://digitool.is.cuni.cz:80/R/?func=dbin-jump-full&object_id=14329>.
- [4] BRANDEJS, Michal , et al. Národní registr VŠKP a systém na odhalování plagiátů. In *INFORUM 2008: 14. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 28.-30. května 2008* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2008. [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/sbornik/>> ISSN 1801-2213.
- [5] BRANDEJS, Michal , et al. Odhalovat plagiáty se daří díky spolupráci a odpovědnosti vysokých škol. In *UNINFOS 2009 : Univerzitné informačné systémy : Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Nitra 25. - 27. november 2009*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.fem.uniag.sk/uninfos2009/sites/sk.uninfos2009/files/Zbornik_U_NINFOS_2009.pdf>. ISBN 978-80-552-0309-6
- [6] BRANDEJSOVÁ, Jitka ; MACH, Jan. Projekt NR VŠKP a systém na odhalování plagiátů. In *Systémy pro zpřístupňování VŠKP : zkušenosti, možnosti, nabídky, potřeby : 2. ročník semináře konaného 16. 10. 2007 na VUT v Brně* [online]. Praha : Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování VŠKP AKVŠ ČR, 2007 [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.evskp.cz/seminar/2007/>>. ISSN 1803-7003.

- [7] BRATKOVÁ, Eva; MACH, Jan. Metadatový standard EVSKP-MS verze 1.1 pro popis VŠKP a standardy související. In *Systémy pro zpřístupňování VŠKP : zkušenosti, možnosti, nabídky, potřeby : 3. ročník semináře konaného 7. 10. 2008 na VUT v Brně* [online]. Praha : Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování VŠKP AKVŠ ČR, 2008 [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.evskp.cz/seminar/2008/>>. ISSN 1803-7003.
- [8] BRATKOVÁ, Eva; MACH, Jan. Standardizace metadat pro národní registr EVŠKP. In *Digitální knihovny: provoz a budování : sborník konference EUNIS-CZ : Špindlerův Mlýn, 28. až 30. května 2006* . Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eunis.cz/Krkonose2006/sbornik/dokumenty/DIGITALNI_KNHOVNY.pdf>.
- [9] British Library Document Supply Services : EThOS update [online]. 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.bl.uk/reshelp/atyourdesk/docsupply/productsservices/theses/blthesesoc2008/ethosupdates/index.html>>.
- [10] BUDÍNSKÝ, Lukáš, et. al. Příklady současných provozovaných systémů v ČR a jejich evidence. In *Digitální knihovny: provoz a budování : sborník konference EUNIS-CZ : Špindlerův Mlýn, 28. až 30. května 2006* . Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eunis.cz/Krkonose2006/sbornik/dokumenty/DIGITALNI_KNHOVNY.pdf>.
- [11] *Centrálny register záverečných prác* [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.crzp.sk/>>.
- [12] *Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy v Praze* [online]. Praha : Univerzita Karlova, 2010. [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://digitool.cuni.cz/>>.
- [13] *Elektronické vysokoškolské kvalifikační práce na Univerzitě Karlově v Praze* [online]. Praha : Univerzita Karlova, 2010 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://evskp.cuni.cz/>>.
- [14] *EThOS : Beta : Electronic theses online service* [online]. 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://ethos.bl.uk/>>.

- [15] EThOS opens access to UK theses. *EThOSnet Newsletter* [online]. 2008, September, [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://www.ethos.ac.uk/0045_Newsletter_Sept_2008.html>.
- [16] *EThOSnet – Project Plan : Version 1.4* [online]. London : Imperial College London, 2007. 28 s. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.ethos.ac.uk/Project%20Documentation/002%20EThOSnet%20Project%20%20Plan.pdf>>.
- [17] *EThOS Toolkit* [online]. 2009, last modified 19.2.2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://ethostoolkit.cranfield.ac.uk/tiki-index.php?page=toolkit>>.
- [18] *Evidencia záverečných a kvalifikačných prác : používateľský manuál* [online]. Bratislava : Centrálny register záverečných a kvalifikačných prác, 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.crzp.sk/dokumenty/ezp_uzivatelsky_manual_global.pdf>.
- [19] FOJTŮ, Andrea; KRBEC, Pavel Digitální zdroje a jejich budoucnost. In *Automatizace knihovnických procesů : sborník z 11. ročníku semináře pořádaného ve dnech 16.-17. května 2007 v Liberci*. Praha : ČVUT - Výpočetní a informační centrum, 2007 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.akvs.cz/akp-2007/sbornik.html>>.
- [20] HALKO, Peter ; MAŤAŠOVSKÁ TETŘEVOVÁ, Milena; MAŤAŠOVSKÝ, Žikmund. *ETD.SK : Súčasný stav a perspektívy* [online]. Bratislava : Slovenská asociácia knižníc, 2008 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.sakba.sk/seminar_ak/2008/halko.pdf>.
- [21] HALKO, Peter. Re: projekt ETD.SK [elektronická pošta]. Komu: Irena BARANAYOVÁ. 6.2.2010. [cit. 2010-04-09]. Osobní komunikace.
- [22] HALKO, Peter. Re: projekt ETD.SK [elektronická pošta]. Komu: Irena BARANAYOVÁ. 8.2.2010. [cit. 2010-04-09]. Osobní komunikace.
- [23] HOROVÁ, Iva. Zpřístupňování E-VŠKP : okruhy problémů k řešení. In *Digitální knihovny: provoz a budování : sborník konference EUNIS-CZ : Špindlerův Mlýn, 28. až 30. května 2006* . Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eunis.cz/Krkonose2006/sbornik/dokumenty/DIGITALNI_KNIHOVNY.pdf>.

- [24] HOROVÁ, Iva. Soubor doporučení AKVŠ pro zpřístupňování vysokoškolských prací. In *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 9 [cit. 2010-04-09]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/3590>>. URN-NBN:cz-ik3590. ISSN 1212-5075.
- [25] *IParadigms* [online]. 2010 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.iparadigms.com/>>.
- [26] *JISC plagiarism advisory service (JISC- iPAS)* [online]. 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: < <http://www.intute.ac.uk/cgi-bin/fullrecord.pl?handle=humbul4948>>.
- [27] JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, Věra. Fulltextové databáze VŠKP (vysokoškolských kvalifikačních prací) – volný přístup k cennému zdroji odborných informací. In *INFORUM 2006 : 12. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Vysoká škola ekonomická, Praha, 23.-25. května 2006* [online]. Praha : Albertina icome Praha, 2006 [cit. 2006-07-20]. [12 s.]. Dostupný z WWW: <http://www.inforum.cz/pdf/2006/Jurmanova_Volemanova_Vera.pdf>. ISSN 1801-2213.
- [28] JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, Věra. *Zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací (v elektronické podobě) veřejnosti z hlediska autorského práva ČR* [online]. Aktualizováno 05.01.2010 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.evskp.cz/Dokumentyver/infos_2009_vjv-090601133429.ppt>.
- [29] KRKOŠKOVÁ, Jarmila. Soubor metodických doporučení pro VŠKP. In *Digitální knihovny: provoz a budování : sborník konference EUNIS-CZ : Špindlerův Mlýn, 28. až 30. května 2006* . Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eunis.cz/Krkonose2006/sbornik/dokumenty/DIGITALNI_KNIHOVNY.pdf>.
- [30] KŘEŠŤANOVÁ, Veronika ; HOLCOVÁ, Irena. Autorské právo a školní práce. *Forum : časopis Univerzity Karlovy v Praze*. 2006, č. 3, s. 20-23. [cit. 2010-04-09]. Dostupný také z WWW: <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-3606-version1-UKF_06_vn_tisk.pdf>.
- [31] KŘIPÁČ, Miroslav. *Theses.cz*. In *Systémy pro zpřístupňování VŠKP : zkušenosti, možnosti, nabídky, potřeby : 3. ročník semináře konaného 7. 10.*

- 2008 na VUT v Brně [online]. Praha : Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování VŠKP AKVŠ ČR, 2008 [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.evskp.cz/seminar/2008/>>. ISSN 1803-7003.
- [32] MAŇÁSEK, Martin. Re: Metodický pokyn [elektronická pošta]. Komu: Irena BARANAYOVÁ. 24.3.2010. [cit. 2010-04-09]. Osobní komunikace.
- [33] MOYLE, Martin. DART-Europe : pan-European networking and services. *ALISS Quarterly* [online]. 2010, vol. 5, no. 2, [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://eprints.ucl.ac.uk/19059/1/19059.pdf>>. ISSN 1747-9258.
- [34] NĚMEČEK, Tomáš; ČÁPOVÁ, Hana . Proděkan plzeňských práv opsal práci. *Lidové noviny*. 19.09.2009, 22, 220, s. 1. Dostupný také z WWW: <http://www.lidovky.cz/prodekan-plzenskych-prav-opsal-praci-dwn-/ln_noviny.asp?c=A090919_000003_ln_noviny_sko&klic=233351&mes=090919_0>. ISSN 1213-1385.
- [35] O'LEARY, Kevin, et al Electronic Theses On-line System (UK EThOS) : Opening Access To UK Theses [online]. In *ETD 2008 : 11th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, Aberdeen, Scotland, 03.06.2008 - 06.06.2008*. Aberdeen : Robert Gordon University, 2008 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.ethos.ac.uk/Materials/ETD%20Presentation%20for%20Website.ppt>>.
- [36] O'LEARY, Kevin. EThOS : opening access to UK theses. *ALISS Quarterly* [online]. 2008, vol. 3, no. 2 [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.ethos.ac.uk/Materials/ALISS%20article%20-%20final%20submission.doc>>.
- [37] Opatření rektora č. 39/2009. *Zpřístupnění elektronické databáze závěrečných prací*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2009. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.cuni.cz/UK-3361.html>>.
- [38] PABIÁNOVÁ, Ivana. Zveřejňování elektronických vysokoškolských kvalifikačních prací na Univerzitě Karlově. In *Digitální knihovny: provoz a budování : sborník konference EUNIS-CZ : Špindlerův Mlýn, 28. až 30. května 2006* . Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eunis.cz/Krkonose2006/sbornik/dokumenty/DIGITALNI_KNIHOVNY.pdf>.

- [39] Prohlášení k centralizovaným rozvojovým projektům řešícím problematiku vysokoškolských kvalifikačních prací [online]. Praha : Odborná komise pro otázku elektronického zpřístupňování VŠKP AKVŠ ČR, 2007. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.evskp.cz/Dokumentyver/prohlaseni.pdf>>.
- [40] Rámcový postup při zadávání, odovzdávání a obhajobe závěrečných prací [online]. Bratislava : Centrálný register závěrečných a kvalifikačních prací, 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.crzp.sk/dokumenty/Ramcovy_postup.pdf>.
- [41] *Repositories and Preservation Proposal Cover Sheet* [online]. London : Imperial College London, 2006. 35 s. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.ethos.ac.uk/Project%20Documentation/001%20ETHOSnet%20Project%20Proposal.pdf>>.
- [42] RUSSELL, Jill. EThOSnet : Building a UK e-Theses Community. *Ariadne* [online]. 2007, Issue 52 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.ariadne.ac.uk/issue52/russell/>>.
- [43] RUSSELL, Jill. EThOS : From Project to Service. *Ariadne* [online]. 2009, Issue 59 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.ariadne.ac.uk/issue59/russell/>>.
- [44] SKALKA, Ján, et al. Centrálny register závěrečných prací a metodika ich zberu. *ITlib : Informačné technológie a knižnice* [online]. 2009, č. 4 [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib094/cr_zaver_prace.htm>. ISSN 1336-0779.
- [45] SKALKA, Ján, et al. *Prevenia a odhalovanie plagiátorstva : zber prac za účelom obmedzenia porušovania autorských práv v kvalifikačných prácach na vysokých školách*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. 125 s. *Prirodovedec*, č. 390. [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <http://www.crzp.sk/dokumenty/prevenia_odhalovanie_plagiatorstva.pdf>. ISBN 978-80-8094-612-8.
- [46] SKALKA, Ján, et al. Závěrečné práce a plagiátorstvo. In *UNINFOS 2009 : Univerzitné informačné systémy : Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Nitra 25. - 27. november 2009*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2009 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW:

<<http://www.fem.uniag.sk/uninfos2009/sites/sk.uninfos2009/files/skalka.pdf>>. ISBN 978-80-552-0309-6.

- [47] Slovensko. Metodické usmernenie 14/2009-R z 27. augusta 2009 o náležitostiach záverečných prác, ich bibliografickej registrácii, kontrole originality, uchovávaní a sprístupňovaní. In *Rezortné predpisy*. 2009, 14/2009-R, s. 1-11. [cit. 2010-04-09]. Dostupný také z WWW: <http://www.minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/RezortnePredpisy/2009/14_2009_R_Metodicke_usmernenie.zip>.
- [48] Slovensko. Zákon č. 496/2009 z 29. októbra 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. In *Zbierka zákonov*. 2009, Čiastka 174, s. 3756 - 3758. [cit. 2010-04-09]. Dostupný také z WWW: <<http://www.zbierka.sk/Default.aspx?sid=15&PredpisID=209327&FileName=zz2009-00496-0209327&Rocnik=2009&&AspxAutoDetectCookieSupport=1#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=520&Flags=160&IndexFile=zz2009&Text=vysok%C3%A9+%C5%A1koly>>.
- [49] SOKOL, Jan. Vysokoškolský zákon opět trochu jiný. *Forum : časopis Univerzity Karlovy v Praze*. 2006, č. 3, s. 17-19. [cit. 2010-04-09]. Dostupný také z WWW: <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-3606-version1-UKF_06_vn_tisk.pdf>.
- [50] STANČÍK, Martin. *Rozhraní Národního registru záverečných prác*. Brno, 2009. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Fakulta informatiky. [cit. 2010-04-09]. Dostupný také z WWW: <http://is.muni.cz/th/143470/fi_m/>.
- [51] STANČÍK, Martin. IS.MUNI.CZ a služba pro odhalování plagiátů. *Systémy pro zpřístupňování VŠKP : zkušenosti, možnosti, nabídky, potřeby : 3. ročník semináře konaného 7. 10. 2008 na VUT v Brně* [online]. Praha : Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování VŠKP AKVŠ ČR, 2008-12-22 [cit. 2009-01-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.evskp.cz/seminar/2008/>>. ISSN 1803-7003.
- [52] *Studijní a zkušební řád Fakulty humanitních studií*. Praha : Fakulta humanitních studií UK, 2001. 17 s. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.cuni.cz/UK-3381-version1-FHSK001.pdf>>.

- [53] Systém Masarykovy univerzity odhalil v mezinárodní soutěži nejvíce plagiátů. *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.ikaros.cz/system-masarykovy-univerzity-odhalil-v-mezinarodni-soutezi-nejvice-plagiatu>>. ISSN 1212-5075.
- [54] ŠVECOVÁ, Lucia. Sprístupňovanie digitálnych dokumentov. In *Knihovny súčasnosti 2003 : sborník z 11. konferencie, konané ve dňoch 16.-18. září 2003 v Seči u Chrudimi*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2003. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.sdruk.cz/sec/2003/sbornik/2003-1-168.pdf>>. ISBN 80-86249-23-9
- [55] TESAŘOVÁ, Lucia. DigiTool verze 3.0 – profesionální nástroj pro budování a správu digitálních sbírek. In *Digitální knihovny: provoz a budování : sborník konference EUNIS-CZ : Špindlerův Mlýn, 28. až 30. května 2006*. Vyd. 1. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.eunis.cz/Krkonose2006/sbornik/dokumenty/DIGITALNI_KNIHOVNY.pdf>.
- [56] TESAŘOVÁ, Lucia ; KRBEČ, Pavel. Zpřístupňování digitálních dokumentů na UK v Praze. In *INFORUM 2006 : 12. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 23.-25. května 2006* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2006. [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/inforum2006/sbornik.php>>. ISSN 1801-2213.
- [57] *Vysokoškolské kvalifikační práce* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2010 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/>>.
- [58] *Zápis ze zasedání Akademického senátu Právnické fakulty UK ze dne 6. dubna 2006*. Praha : Právnická fakulta UK, 2006. 2 s. [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.prf.cuni.cz/documents/docFile.php?id=1430>>.

